

התורה", כולל גם נר חנוכה וקידוש היום — הרי הצד השווה שבהן מחייב הקדימה של נר בית³⁰.

נפרדים (שנר ביתו א) דוחה נר חנוכה, וכ) דוחה קידוש היום, אלא זהו דין אחד, אותו דין עצמו: מכיון ששלוש הוא כללות כוונת נתינת התורה וכל מצותי ("כל

חנוכה וקידוש היום, ג) שעל האדם להקדים מצוה זו. וק"ל. (30) ומזה גם מובן במילא דגם הדין ד"נר ביתו וקידוש היום נר ביתו קודם" אין מקומה כהלי שבת, כי אי"ז מצד הגדר (ומצוה דנר) והלי שבת כ"א מצד הגדר דשלוש בית. ושייכותו להלי חנוכה דוקא — ראה לקו"ש חט"ו ע' 377 ואילך. אבל להעיר שמקור אדה"ז שם ס"ב וס"ג ("בכלל עונג סעודת הלילה" "זהפת קודמת לנר שהיא עיקר מצות הסעודה") הוא ממג"א שם סק"ד-ה, שמפרש כן דברי המחבר (שם ס"ב): אפילו אין לו מה לאכול... שזה בכלל עונג שבת הוא" (שהוא הוא לשון הרמב"ם הנ"ל רפ"ה) — אף שאי"ז פשוט לשון (הרמב"ם ו)השו"ע, ואכ"מ.

סימן ג

קיום המצות לפני מתן תורה ולאחריו

התורה, כי לימוד התורה היו גם לפני מ"ת (וי בסיון), וכמרוז²⁵ "מימיהן של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם היו במצרים ישיבה עמהם כוי אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה וכו'" — א"כ למה הוא מקשר את זה עם האי יומא?

גם צריך להבין: מה מוסיף "דקא גרים" — הרי מספיק אם היי אומר רק "אי לאו האי יומא"?

ב. לכאורה היי אפשר לומר שב"האי יומא" לא נתכוון ר"י למעלת יום זה בתור יום שניתנה בו תורה, אלא לזה שבהאי יומא נעשה "והייתם לי סגולה מכל העמים"³,

א. בפסחים סח, ב: רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא, אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא.

וצריך להבין: מהי הכוונה בלשון "האי יומא"? הרי כוונת ר"י במאמרו היא שהטעם שהוא נכדל מזולתו הוא מפני שלמד תורה (כפירש"י) — א"כ למה אומר זה בלשון סתום ("אי לאו האי יומא") ולא בבירור "אי לאו תורה"¹ וכיו"ב?

יתירה מזו: כיון שרב יוסף מיירי במעלת לימוד התורה, הרי אין זה שייך להאי יומא — יום נתינת

(1) וע"ד מאמר ר"נ בקדושין (לג, סע"א). (2) יומא כח, ב. וראה תנחומא ס"פ ויגש. פרש"י שם מו, כח. (3) יתרו יט, ה. וראה פרש"י שם:

באברהם (תולדות כו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חקותי ותורותי... (עץ יוסף: ר"ל והא ראי' שלמדו תורה, שהרי עד עכשיו לא נתנה התורה וכתוב באברהם וישמור משמרת מצותי חקותי ותורותי והיינו כל התורה כו'), והיי מלמד לבניו תורה שנאמר (וירא ית, יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה כו'. שם: פירש"י שם מו, כח: שם הוא עדנה"ל בתנחומא (בתחילתו). הערה 3: יתרו יט, ה. וראה פירש"י שם: בכתוב: ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים גוי. ובפרש"י שם: אם עתה תקבלו עליכם, יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות.

הערה 1: בקדושין (לג, סע"א): איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום (קדושים יט, לב) ואפילו כל שיבה במשמע... אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה. ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי... רב נחמן משדר גוזאי (רש"י: סריסים שהיו תמיד לפניו... וכשהיו זקנים עוברים לפניו היה שולח הנך סריסים להתזיק בידם אבל הוא עצמו לא, שלא לזלול בתורתו) אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא (רש"י: הילכך אין חשיבותו בשביל עצמי אלא בשביל תורה). הערה 2: וראה תנחומא ס"פ ויגש (עה"פ ויגש מו, כח): ואת יהודה שלח לפניו, להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם הוראה, שיהא מלמד את השבטים... ללמדך מקום שהיי הולך היי עוסק בתורה כשם שעשו אבותיו, ועד עכשיו לא נתנה התורה והרי כתיב

ג. והביאור בזה:

החילוק בפשטות בין לימוד התורה וקיום המצוות שלפני מ"ת נכמ"ש רז"ל אודות לימוד התורה שלפני מ"ת, כנ"ל, ועד"ז אודות קיום המצוות¹⁰ קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא נתינה"ן ושל אחרי מ"ת — שלפני מ"ת היי קיום המצוות באופן דאינו מצווה ועושה ולאחר מ"ת נעשה זה (בישראל) באופן דמצווה ועושה.

שהחידוש דמצווה ועושה (לאחר מ"ת) הוא לא רק בהגברא של המצוה (שיש לו שכר גדול יותר¹¹ וכיו"ב), אלא גם (ובעיקר) עילוי בהחפצא של המצוה:

הקב"ה בחר בישראל מכל עם ולשון⁴. ומפני זה שונה ר"י מה"כמה יוסף בשוקא". ולכן לא אמר בלשון "אי לא תורה" אלא דוקא "האי יומא" ומוסיף "דקא גרים", שבוה מדגיש שאין כוונתו לנתינת התורה, אלא לענין אחר שיום זה גרמו.

אבל קשה לומר שזהו הטעם היחיד⁵, כי רש"י שהוא ראש הפשטנים מפרש להדיא: "שלמדתי תורה", וכפי שזה מובן גם מתוכן הסוגיא לפני⁶ ולאח"ז⁷ דמיירי במעלת התורה ולימודה. ועוד ועיקר: לפי"ז הרי מעלה זו היא בכל ישראל (לגבי "כל העמים"), וממאמר ר"י משמע⁸ שהוא מדבר אודות מעלה מיוחדת שבו (לגבי בני אחרים)⁹.

אם עתה תקבלו כו'. (4) ראה מ"א בשו"ע או"ח סי' ס' סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. (5) נוסף על הדוחק שג"ז הוא מצד נתינת התורה, כבמ"מ שבהערה שלפנ"ז. (6) "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכס מ"ט יום שניתנה בו תורה" — "להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שניתנה תורה בו" (פרש"י שם). (7) "רב ששת כל תלתי יומין מהדר לי תלמודי". ואמר כו'. (8) וכמאמר רע"ק במו"ק כא. ב: כמה עקיבא בשוק. ר"נ בקדושין שם: כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא. (9) אף ש(בדוחק עכ"פ) י"ל, ד"והייתם לי סגולה מכה"ע" תלוי בהתנאים "אם שמוע גו' ושמתם גו'" ובה מעלת רב יוסף לגבי "יוסף בשוקא". (10) יומא שם, קדושין פב. א. בפרש"י תולדות כו. ה (כנוגע לאברהם). שם כו. יב. כז. ג. כז. ט (כנוגע ליצחק). וישלח לב. ה (ביעקב). וירא יט, ג ובפרש"י (בלוט). (11) ראה קדושין לא. א. ב"ק לח. א. פז. א. ובכ"מ. וכפי' התוס' קדושין שם ד"ה גדול* (ועוד) שהוא במעלת פעולת הגברא. ולהעיר מפירוש המשניות להרמב"ם שצויין בסוף הערה 16. (י) ביאור התוס' ראה אוה"ת מסעי' ע' תי"ג.

הערה 4: ראה מ"א בשו"ע או"ח סי' ס' סק"ב: וז"ל: איתא בכוונת ובכתבים והזכירות הללו הם מ"ע לכן כשיאמר ובנו בחרת יזכור מ"ת כו'. שם: שו"ע אדה"ז שם ס"ד: וז"ל: זכירת מעמד הר סיני וכו' הן מ"ע של תורה. . . וטוב לזכרן אצל ק"ש שכשיאמר ובנו בחרת יזכור מתן תורה כו'.

הערה 7: ואמר כו': חדאי נפשאי (רש"י: שמחי נפשי) חדאי נפשאי, לך קראי לך תנאי (רש"י: בשבילך ולצורךך שיתאי וקריתי). הערה 8: במו"ק כא, ב: מעשה ומתו בניו של ר"ע נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול, בשעת פטירתן עמד ר"ע על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו אפי' שני בנים חתנים (רש"י: קברתי) מנוחם הוא כשביל כבוד שעשיתם, ואם כשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק (רש"י: שלא הלכתם לנחמם) אלא כך אמרתם תורת אלקיו בלבנו, וכ"ש ששכרם כפול (רש"י: שלכבוד התורה באתם), לנו לבתיכם לשלום.

הערה 10: בפרש"י תולדות כו, ה: בכתוב: עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמתי מצותי חקותי ותורותי. ובפרש"י: וישמור משמתי, גזרות להרחקה. מצותי, דברים שאילו לא נכתבו ראויין הן להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים. חקותי, דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהן כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנן. ותורותי, להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני. שם: שם כו, יב: בכתוב: ויזרע יצחק. . . וימצא. . . מאה שערים. ובפרש"י: ורבותינו אמרו אומר זה למעשרות הי'. שם: כז, ג: וז"ל (שיצחק אמר לעשו): ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה.

הערה 11: כז, ט: וז"ל (עה"פ: לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים גו'): וכי שני גדיי עזים הי' מאכל של יצחק, אלא האחד הקריב לפסחו כו'. שם: שם כו, יב: בכתוב: ויזרע יצחק. . . וימצא. . . מאה שערים. ובפרש"י: ורבותינו אמרו אומר זה למעשרות הי'. שם: כז, ג: וז"ל (שיצחק אמר לעשו): ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה.

להאדם — ביכולתו לשנות את החפצא שעושה בה את המצוה (או את העבירה, ר"ל)¹⁴.

כשיהודי מקיים מ"ע היינו שהוא, הגברא, עושה מצוה, ונפעל גם בגוף החפצא, שהחפץ נעשה חפצא של מצוה כו"ל¹⁵. ועד"ז במל"ת: כשעושים עבירה ר"ל, פעולת העבירה היא לא רק בהגברא, אלא זה פועל גם בהחפצא שהחפצא משתנה ונעשה דבר מתועב¹⁶.

מכיון שלפני מ"ת היי קיום המצוות רק מצד האדם ובכחו, לא מחמת ציווי הבורא, לא היי בכח מעשה (המצוה) שלו לפעול בהחפצא שקיים בה המצוה שינוי במהותה ואיכותה מבריאתה — שתהיי לחפצא של מצוה; השינוי (והחידוש) היי רק בשייכות להגברא¹² מכיון שזוהי עשיי שלו¹³.

אבל לאחר מ"ת כשנצטוו מהקב"ה במ"ע ומל"ת, נתחדשה פעולת המצוה גם בהחפצא; ע"י ציווי הבורא

(12) להעיר מהדיעות דאיסורי דרבנן הם רק איסורי גברא וההסברה בזה, ועד"ז במצות דרבנן. ראה אתוון דאורייתא כלל יו"ד. ועוד. חידושים וביאורים בש"ס ח"א סימן ה סעיף ז. (13) וע"פ מרז"ל שעד מ"ת הייתה הגזירה דתחתונים לא יעלו למעלה כו' (שמו"ר פ"ב, ג. תנחומא ורא טו) י"ל שכן הוא גם כז' מצות בני נח לפני מ"ת אף שנצטוו עליהם. והטעם כי תוכנם הרי הוא — ישוב העולם, בין אדם לחבירו — ואי"ז שייך להחפצא. וראה לקו"ש ח"י"ז שיחה א' לפ' בחקתי (תשל"ו) שוה"ג להערה 21 שע"פ פש"מ משמע דרק בזה שמפורש (נח ט, ד ואילך) נצטוו בני כפירוש. ואכ"מ. (14) ועפ"ז יומתק זה שמ"ת דוקא פעל קיום העולם, כדד"ל (שבת פח, א. וש"נ. וראה המשך הגמרא פסחים שם "והא"ר אלעזר כו"), אף שלפני זה קיימו האבות כל התורה, כי רק התורה שלאחרי מ"ת פועלת בהחפצא דהעולם, משא"כ דלפני מ"ת. וראה צל"ח פסחים שם. (15) וכמה דרגות בזה: תשמישי מצוה, תשמישי קדושה, קדושה כו' — ראה מגילה כו, ב. רמב"ם הל' ס"ת פ"י ה"ג ואילך. טרשו"ע אר"ח סי' קנד. יו"ד סרפ"ב. וראה שו"ע אדה"ז סי' מב ס"ו. (16) ועיינתניא פל"ז שלאחרי שמביא הדוגמא בזה "אתרוג שאינו וגם ע"ז — המ' אדרבה יסוד ישובו של עולם וכמשי"י אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני ע"ד אשתי (וירא כ, יא). הנה"ח 1134567

ערב ויהי בוקר יום השישי ה' יתירה למה לי (רש"י: מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשה בראשית) מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו וכוהו (רש"י: השישי משמע השישי המיוחד במקום אחר. . . אף כאן ויהי ערב ויהי בוקר של גמר בראשית תלוי ביום השישי והוא ו' בסיון שניתנה בו תורה כו').

שם: פסחים שם: (על הא דא"ר ששת לך קראי לך תנאי) — הובא לעיל הערה 7 בפיענוח) איני (רש"י וכי אין הנאה בתלמוד תורה אלא ללומדי' לברם) והא"ר אליעזר אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר (ירמי' לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה (רש"י: של יום ולילה דהיינו תלמוד תורה שכתוב בו (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה), חקת שמים וארץ לא שמתני כו'.

שם: וראה צל"ח פסחים שם: וז"ל... ולכאורה יפלא מדוע היי בריאת שמים וארץ תלויים ברפיון עד שקבלו ישראל התורה, וכי לא קיימו האבות כל התורה והלא קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין. . . וצריך לומר שאע"פ שקיימו כל התורה לא היי זכותם מספיק לקיים חוקת שמים וארץ לפי שלא היו מצווים ועושים וגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, משא"כ ישראל ע"י קבלת התורה נעשו מצווים ועושים ונתקיימו שמים וארץ כו'.

הערה 15: מגילה כו, ב: ת"ר תשמישי מצוה (רש"י: דברים ששימשו בהן מצוה) נזרקין תשמישי קדושה נגזרין. ואלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית. ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי ספרים תפילין ומזוזות וחיק של ס"ת ונרתיק של תפילין ורצועותיהן וכו'. ע"ש.

שם: רמב"ם הל' ס"ת פ"י ה"ג ואילך. . . סרפ"ב: בכל אלו נתבאר דינים הנ"ל (ועוד) לפרטיהם.

שם: וראה שו"ע אדה"ז סי' מב ס"ו: וז"ל: תשמישי קדושה כגון כיס של תפילין וכן רצועות של תפילין וכו'. . . גוף הקדושה כגון קלף המעובד לשם ס"ת או תפילין ומזוזות. . . תשמישי מצוה כגון ציצית שופר לולב נר חנוכה וכו'. (ושם נתבאר גם הנפק"מ לדינא).

הערה 16: ועיינתניא פל"ז: וז"ל (בנוגע לפעולת עשיית מצוה): . . . בעשייתה ממשיך האדם גילוי אור א"ס ב"ה מלמעלה למטה,

שם כשוה"ג: ראה אוה"ת מסעי ע' א' תיג: וז"ל (לאחר שמביא דברי התוס' קידושין הנ"ל): ור"ל דא"כ המצווה ועושה הוא קבלת עול יותר מבשאינו מצווה שאין בו קבלת עול כיון שיש לו פת בסלו. הערה 12: אתוון דאורייתא כלל יו"ד: וז"ל: . . . עוד האריכו האחרונים בספריהם בחידוש סברא דכל איסורים דרבנן אך איסורי גברא המה לא איסורי חפצא, וזה בעבור שהחכמים לא היו בכחם להטיל איסור על החפץ המותר כעצם רק שיש להם כח לומר אל האדם שישמע דבריהם, ואם איננו שומע לדברי חכמים היי עבריינ ורשע, אבל להשים איסור על עצמות החפץ דבר זה מסור רק אל השי"ת לבד לרחק ולקרב החפצים בעצמותם כי לדי' הארץ ומלואה וכל החפצים שלו. . . ה"ה להיפוך במצוה דרבנן יכולים החכמים רק לומר אל האדם שיעשה כך וכך והעובר היי עבריינ ורשע אבל שיחול על החפץ בעצמותו שם חפץ של מצוה ותחול עליו קדושה מפאת היותו חפץ של מצוה, זה לא יתכן במצוה דרבנן כיון שדבריהם אין להם מבוא בעצמות החפץ וכו' (ע"ש).

שם: חידושים וביאורים בש"ס ח"א סי' ה' ס"ז: שם צויינו כמה מראי מקומות בענין זה (ע"ש).

הערה 13: שמו"ר פ"ב, ג: אמר דוד אע"פ שגזר הקב"ה (תהלים קטו, טז) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, משל למה הדבר דומה למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי, כך כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, כשביקש ליתן התורה בטל גזירה ראשונה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים ואני המתחיל שנאמר (יחזק' יט, ב) וירד ה' על הר סיני וכתוב (משפטים כד, א) ואל משה אמר עלה אל ה' כו'.

שם: תנחומא ורא טו: שם הוא עדהנ"ל בשמו"ר.

הערה 14: שבת פח, א: אמר חזקיה מאי דכתיב (תהלים עו, ט) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחילה יראה (רש"י: שמא לא יקבלוה ויחזור העולם לתהו ובהו כדד"ל) ולבסוף (רש"י: כשקבלוה) שקטה ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב (בראשית א, לא) ויהי

הגה"ה

ד. בזה גם מוכן — כמבואר בארוכה כמ"א¹⁷ — הטעם שבשרצה אברהם אבינו להשביע את אליעזר בנקיטת חפץ של מצוה¹⁸ אמר לוי¹⁹ "שים נא ידך תחת ירכי" — דלכאורה זהו היפך הצניעות — מכיון שאברהם קיים כל התורה כולה הרי היו לו כמה חפצי מצוה שהי יכול להשביע בהם את אליעזר?

וההסברה היא כנ"ל, כיון שקיום המצוות דאברהם לא הי מפני ציווי הבורא אלא מצד עצמו, לא הי בכחו לשנות את החפץ שיהי חפצא של מצוה²⁰ חוץ ממצות מילה שעליי נצטוה נעשה חפץ קדוש²¹. ומ"מ כתב הרמב"ם²²: "אנו אין מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה

ערלה" מוסיף "ומצות הצדקה" שאינן גזל* ובהגהה שם מדמה "כל מצוה הבאה בעבירה" לאתרוג דערלה! וראה לקח טוב כלל י"ב. בית האוצר מערכת א' קכד. וראה צפע"נ הל' מאכא"ס והל' תרומות שנסמן לקמן הערה 48. וע"פ הנ"ל בפנים י"ל שגם ז' מצות ב"נ (ראה לעיל הערה 13) — נתחדש לאחר מ"ת שמשנים החפצא (ראה רמב"ם ספ"ח מהל' מלכים). ולהעיר מפני המשניות להרמב"ם ספ"ג דתרומות, וראה לקמן בפנים ס"ט. ואכ"מ. 17) לקו"ש ח"א ע' 38 ואילך. ח"ג 760. 18) שבועות לח, ב. שו"ע חו"מ ספ"ז סי"ג טו. 19) חיי שרה כד, ב. 20) וצ"ע בגדרו של יצחק לאחרי העקידה — שנקרא "עולה תמימה" (פרשי תולדות כו, ג. מב"ר פ' סד, ג). וראה לקו"ש חט"ו ע' 205 הערה 44 וכשוה"ג שם. 21) ראה תוד"ה האי דיינא (שבועות שם). ועי' לשון רש"י עה"פ שם. ובמפרשי רש"י. ואכ"מ. 22) פיה"מ ספ"ז דחולין. (* וראה בצד החיובי (שם פל"ד) "החומש מעלה עמו כל הארבע ידות". ראה לקו"ש חיי"ב ע' 135.

להתלבש בגשמיות עוה"ז בדבר שהי תחלה תחת ממשלת קליפת נוגה ומקבל חיותה ממנה, שהם כל דברים הטהורים ומותרים שנעשית בהם המצוה מעשיית, כגון קלף התפילין ומוזוה וספר תורה, וכמאמר רז"ל (ראה שבת כח, ב. וש"נ) לא הוכשר למלאכת שמים אלא טהורים ומותרים בפין. וכן אתרוג שאינו ערלה (הגהה, שהערלה היא משלש קליפות הטמאות לגמרי שאין להם עליה לעולם כמ"ש בע"ח וכן כל מצוה הבאה בעבירה ח"ו) ומצות הצדקה שאינן גזל וכיוצא בהם כו'.

שם: ראה לקו"ש חיי"ב ע' 153: וז"ל: ...ויתירה מזה, גם בדברים שאין המצוה נעשית בהם עצמם אלא שעל ידם נעשית מצוה, כגון: ממון הניתן לצדקה, הנה אף שאין במעות אלו שום קדושה (הם חולין כמקודם), מ"מ אינו דומה ממון זה לאחר שקיימו בו מצות צדקה, לכמו שהי קודם שנתנוהו לצדקה. ועוד פעולה נפלאה שנעשית עי"ז — שממון צדקה זה מעלה כל הממון שממנו נתרם. הערה 18: שבועות לח, ב. שו"ע חו"מ ספ"ז סי"ג טו: שם מבוארים דיני שבועה בנקיטת חפץ (ובגמרא שם: צריך לאתפוש חפצא בידו. ובפרש"י: או ספר או תפילין כאברהם דאתפשי' לאליעזר בכרית מילה).

שם: וראה לקח טוב כלל יב: וז"ל (בסעיף א): ...דלטעם התוסי ראוי שיפסול (לולב כו') גזול אף דשאלו כשר (ביו"ט שני שלקחת ד' מינים דרבנן) דגזול הרי אית' ב' משום מצוה הבאה בעבירה וזהו פסול אשר הוא בזיון למצוה שעושה מצוה בדבר שעבר בו על רצונו ית' . . . ולא דמי לשאלו וכו'. [ושם ס"ג מביא מהמנחת חינוך "דמהב"ע איננו דומה לשארי פסולים כגון לולב שנפרצו עליו . . . דהוי . . . כלוקח עץ בעלמא . . . דמהב"ע אינו כן דגם לוקח לולב הגזול שפיר עשה מעשה לקיחת לולב שציוותה תורה ורק שא"א שהי מעשהו לרצונו ית' כאן שבא ע"י עבירה ואין קטיגור נעשה סניגור כו"ו. וראה שם עוד בהמשך הכלל במקומות מפורשים].

הערה 20: וראה לקו"ש חט"ו ע' 205 הערה 44 וכשוה"ג שם: בפנים שם — עדמ"ש כאן שלפני מ"ת פעלו המצוות רק בנוגע להגברא, ולא בנוגע להחפצא. ובהערה: וצ"ע בגדרה של קדושת יצחק לאחרי העקידה, כלשון רש"י הנ"ל [תולדות כה, כו] שנתקדש בהר המורי להיות עולה תמימה. וכשוה"ג (הכוכב המורה לשוה"ג הוא בין תיבות "לאחר" ותיבת "העבודה"): בעת העבודה — י"ל שזהו כמו במצות מילה דאברהם שנעשה חפץ קדוש מכיון שנצטוה ע"ז . . . אבל צ"ע אם אפ"ל כן לאחרי העקידה, מכיון שסיום ציווי ה' דעקידה הי' "אל תשלח גו' — אחתי" (וירא כב, יב וברש"י), וגם לא נעשה כל שינוי וכו' בגופו. ולהעיר מלשון רש"י (שבפנים הערה) "ושפחה לא רצה לישא", ולא יכול לישא" וכיו"ב. אבל לאירך — הרי מודגש בפרש"י (וירא כב, יד) שגם לאחרי העקידה (וי"ל — דאדרבא דוקא לאחרי העקידה (ושריפת האיל)) הי"ז פעולה נמשכת "בכל הדורות . . . ראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה". ואכ"מ.

שם: ראה רמב"ם ספ"ח מהל' מלכים: וז"ל: כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא. והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן. אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב כו'.

הערה 21: ראה תוד"ה האי דיינא (שבועות שם): בגמרא: ואמר רב פפא דיינא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר. ובתוס': ואע"ג שהשביע אברהם את אליעזר במילה . . . אי נמי כיון דעדיין לא נצטוו יותר הוי כספר תורה לגבייהו.

שם: ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם ספ"ג דתרומות: במשנה: הנכרי והכותי תרומתן תרומה ומעשרותיהן מעשר והקדשן הקדש. רבי יהודה אומר אין לנכרי כרם רבעי וחכמים אומרים יש לו תרומת הנכרי מדמעת וחייבין עליו חומש. ורבי שמעון פוטר. ובפיה"מ: הנכרים אע"פ שאינן חייבין במצות אם עשו מהם שום דבר יש להם קצת שכר וזהו מן העיקר שלנו. וכיון שהם משתתפין עמנו בשכר, מעשיהן במצות קיימין כאשר תראה. והלכה כחכמים.

שם של מצוה כגון ספר תורה או מוזהו או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו ע"י צער והיתה חביבה עליו ונטלה. שם: ובמפרשי רש"י: כגו"א: ...ומה שאמר שהוא מצוה ראשונה, לא שנתן טעם שהי' לו ליקח מצוה אחרת, שהרי אין מצוה אחרת שישבע בה שלא נצטוה אברהם רק במצוה זאת ומצות העקידה, אלא הכי פירושו, אע"ג דודאי דבר של קדושה כגון תפילין יותר עדיף, ועל זה אמר שהי' מצוה ראשונה וכו'. ע"ש.

שם בשוה"ג: וראה . . . שם פל"ד: וז"ל: ...וגם שאר היום כולו שעוסק במשא ומתן יהי' מכוון לשכתו ית' בנתינתו הצדקה שיתן מיגיעו שהוא ממדותיו של הקב"ה . . . ואף שאינו נותן אלא חומש, הרי החומש מעלה עמו כל הארכע ידות לה' להיות מכוון לשכתו ית' וכו'. ע"ש.

הערה 22: פיה"מ ספ"ז דחולין: וז"ל: ושים לבך על העיקר הגדול

ונתרוממתי²⁶, הלומד נעשה חפצא נעלה יותר.

ו. עפ"י הנ"ל יובן הלשון "האי יומא דקא גרים":

בהחידוש דהאי יומא דמ"ת יש עוד ענין:

לפני מ"ת לא היי הגדר דאיסור או מצוה בהחפצא,

בעניני העולם — היי רק ציווי על הגברא, עשה או לא

תעשה. משא"כ לאחר מ"ת (אפילו לפני שהאדם עושה

את המצוה או את האיסור ח"ו) ישנו בהחפצא של

העולם הגדר של המצוה או האיסור.

מעין דוגמא לדבר מצינו לפני מ"ת גופא:

אחד הביאורים ע"ז שא"א לא קיים מצות מילה לפני

שנצטוה ע"ז (אע"פ שקיים א"א כל התורה כולה עד שלא

ניתנה): מכיון שלא היתה אז מצות מילה, ממילא לא היי

— בהמציאות של תורה — כל הגדר דערלה, וממילא

לא היי אז גם מציאות דמילת ערלה, אילו מל היי חותך

בעלמא.

והגם שעד"ז הוא גם כאכילת מצה וכיו"ב שלא היי אז

הגדר דמצה ודכמה עניני מצות כיו"ב — ואע"פ מצינו

אכילת מצה וקיום כל המצוות כאברהם (ובניו אחריו)²⁷,

ההסברה בזה, שהיי עכ"פ הגדר דאכילת מצוה,

ציווה אותנו ע"י משה רבינו שנימול²⁸, אע"פ שציווי

הקב"ה לאברהם היי "אתה וזרעך אחריו לדורותם"²⁹ —

כי שלימות הענין דקדושת חפצא (גם במצות מילה) הוא

דוקא לאחר מ"ת, ואחד הטעמים י"ל — אינו בדומה

ציווי כנבואה לאברהם, דמצוה פרטית לאיש פרטי,

לציווי של הקב"ה במ"ת²⁴ ע"י משה רבינו כשניתנו כל

תרי"ג המצוות לכל ישראל²⁵.

ה. עפ"י מוכן מה שרש"י מוסיף "שלמדתי תורה

ונתרוממתי" — דלכאורה: איך יליף רש"י מלשון ר"י

שכוונתו גם להענין ד"ונתרוממתי" הרי הפירוש הפשוט

הוא שבוה שהוא לומד תורה הוא שונה מכל כנ"א

שבשוק שאינם לומדים תורה.

אבל ע"פ הנ"ל מוכן: כשם שפעולת האי יומא (למרות

שגם לפני זה קיימו מצוות) היא בזה שקיום המצוות

משנה החפצא של המצוה, כך גם בלימוד התורה,

שאע"פ שע"י לימוד התורה שלפני מ"ת השיגו חכמת

התורה וקנו דברי תורה — לא פעל זה שינוי ב"חפצא"

של לומד התורה. משא"כ ע"י לימוד התורה לאחר מ"ת

נעשה שינוי בחפצא של הגברא עצמו —

וראה סנהדרין נט, ב. וצפעי"נ שם. (23) לך יז, ט. (24) ראה בארוכה לקמן סי' כג. (25) ראה לקמן בפנים ס"ט. החילוק בפשטות.

(26) משא"כ ר"נ קדושין (לג, סע"א) דקאמר "אי לאו תורה" דלא קאי ברוממות ובמעלת עצמו אלא "בשביל תורה". ולהעיר מדעת רב יוסף

(שם לב, סע"א) "אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול". וי"ל כיון דנתרוממתי הוא שינוי חפצא בו הרי יכול למחול. וראה שם "תורה דילי"

היא. ואכ"מ. (27) ראה תוד"ה אלא ר"ה י"א. פרש"י וירא יט, ג. פדר"א פל"ב הובא בפרש"י תולדות כז, ט. תיב"ע שם. צפעי"נ וירא יח, ו.

הלכה] ועיין בתוס' יבמות דף ע"א ע"ב [= ומ"מ אברהם פרע מילחו

אע"ג דלא נצטווה כדאמר בב"ר דאפילו עירוב תבשילין קיים] גבי

פריעה דגם אברהם נהג פריעה אף דלא נצטווה ואצלינו מעכבים, אך

מ"מ ג"מ אם הוה כמו חצי דבר או דבר שלם וכו'. ע"ש.

הערה 26: שם לב, סע"א: א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב

חסדא האב שמחל על כבודו כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו אין

כבודו מחול ורב יוסף אמר אפי' הרב שמחל על כבודו כבודו מחול,

שנאמר (בשלח יג, כא) וה' הולך לפניו יומם אמר רבא הכי השתא

התם הקדוש ב"ה עלמא דילי הוא ותורה דילי היא מחיל לי ליקרי,

הכא תורה דילי היא (רש"י: בתמיה, הכבוד תלוי בתורה ואינו יכול

למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה) הדר אמר רבא, אין, תורה

דילי היא דכתיב (תהלים א, ב) ובתורתו יהגה יומם ולילה (רש"י: כי

אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה, בתחילה היא נקראת תורת ה',

ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו).

הערה 27: ראה תוד"ה אלא ר"ה י"א, א: ח"ל: ...ורבי מאיר

שליח צבור יסד במעריב של פסח ומצות אפה ויאכלו (וירא יט, ג)

בלילי חג פסח ואמר' כבראשית רבה לושי ועשי עוגות (וירא יח, ו)

הדא אמרת שפסח היי... תימה... ואיך ויתכן לומר שנצטווה בפסח

ולא נמול עד תשרי והלא זריזין מקדימין למצות כו'. ע"ש.

הנכלל במשנה הזאת והוא מאי שאמר מסיני נאמר, לפי שאתה הראית

לדעת מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושים אלא במצות

הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה, לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו,

כגון זה שאין אנו אוכלין אבמ"ה אינו מפני שהקב"ה אסרו [אותו]

לנח אלא לפני שמשה אסר עלינו אבמ"ה כמה שצוה בסיני שיתקיים

איסור אבמ"ה וכמו כן אין אנו מלין... (כפנים השיחה) כמו שמל

אברהם אבינו ע"ה וכן גיד הנשה אין אנו הולכים אחר איסור יעקב

אבינו אלא מצות משה רבינו ע"ה, הלא תראה מה שאמרו תרי"ג

מצות נאמרו לו למשה מסיני וכל אלו מכלל המצות.

שם: וראה סנהדרין נט, ב: כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית

בסיני לזה ולזה נאמרה, והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב (לך לך

יז, ט) ואתה את בריתי תשמור ונשנית בסיני (תזריע יב, ג) וביום

השמיני ימול לישראל נאמרה ולא לבני נח (רש"י: דלא חשבה גבי

שבע מצות), הוא למשרי שבת הוא דאחא ביום ואפילו בשבת.

שם: וצפעי"נ שם: ח"ל: עיין במ"ש הרמב"ם ז"ל בפיהמ"ש ספ"ז

דחולין אם אצלו מחמת מצוה של אברהם אבינו או זה מצוה פרטית

כמו כל מצוות, ונ"מ להך דשבת דף קל"ה ניתנה תורה ונתחדשה

הלכה [= אמר ר' אסי כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה, וכל שאין

אמו טמאה לידה אין נימול לח', שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר

וטמאה וכו' וביום השמיני ימול, א"ל אביי דורות הראשונים וכיחו

שאיין אמו טמאה לידה ונימול לשמונה, א"ל נתנה תורה ונתחדשה

עשה ה' לי בצאתי ממצרים" — החיוב לספר ביצי"מ — איתא במכילתא³²: "יכול מראש חודש תלמוד לומר ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך".

וכי המפרשים³³ בטעם ההוה אמינא שהחיוב דוהגדת לבנך (סיפור יצי"מ) יהי מר"ח, כי כשם שמשנה דיבר (ציוה) בר"ח על דיני פסח ומצות אכילתו ומצות על מרורים יאכלוהו³⁴ (שזה הביא את הגאולה ביצי"מ), כך גם דיבורם של ישראל, "והגדת לבנך" (הסיפור ביצי"מ) הי' צריך להתחיל מר"ח — אלא שלמדים מהכתוב, שזה צריך להיות "ביום ההוא וכו'" ו"בשעה שיש מצה ומרור וכו'".

וצריך להבין: מפשטות לי המכילתא משמע שזה שלמדין במסקנא שחיוב הסיפור ביצי"מ הוא דוקא "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך", אינו מפני שמחדשים שסיפור יצי"מ יש לו גדר ותוכן אחרים; אלא גם לפי ההו"א במכילתא לומדים הכתוב "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" שסיפור יצי"מ קשור עם הגדת והזכרת³⁵,

וחילוקים בהאכילה "פת לחם", "בן הבקר" וכו' (כמו בהכנסת אורחים דאברהם) ובכללות — "לעשות צדקה" (שכולל גם לבוש ובית). נועד: ע"י קיום שאר מצוות לא ביטל את הקיום כדבעי: משא"כ במילה, אילו הי' מל עצמו כשהענין דערלה עדיין לא הי', הי' מבטל עי"ז את קיומה של מצות מילת ערלה²⁸ שניתנה מהקב"ה²⁹ ו"ן. וכמו"כ לאחרי מ"ת גופא:

כשם שבאיסורים הרי ציווי התורה אינם חלות איסור על הגברא בלבד, אלא החפצא עצמו הוא דבר המתועב — כן הוא גם בעניני המצות, שגם לפני מעשה המצוה של האדם, הנה מחמת הציווי עצמו נתחדשה המציאות של הלכות קדושה על החפצא שמקיימים בו מצוה, שזה לא הי' לפני מ"ת.

אבל מובן שחפץ קדושה הוא נעשה בעת קיום הציווי, שמקיים בפועל מצות תפלין בהתפלין³⁰, מצות נטילת ד' מינים באתרוג וכו' וכו' ב.

ז. ע"פ הנ"ל יובן מאמר במכילתא שלכאורה הוא תמוה:

עה"פ³¹ "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה

תולדות כז, ג ואילך. וככ"מ. (28) וע"ד מה שהובא בריב"א ס"פ לך בשם הר"ף. (29) אף שהי' יכול להטיף דם ברית מ"מ הי' חסר ענין עיקרי — העברת ערלה. (30) ולהעיר אשר תפלה של ראש אחר שכבר לבשן אסור לשנותן לשל יד, משא"כ באם לא לבשן אדם (אף שגם אז אסור לשנותה לדבר תול). ראה מנחות לד, ב. רמב"ם הל' תפלין פ"ג הי"ז. טושור"ע (ואדה"ז) א"ח ס"י מב ס"א. וכמה דינים כיו"ב. (31) בא יג, ח. (32) הלשון בפנים הוא כהגירסא בהגש"פ. ובמכילתא הוא בשנינו לשון. (33) ראה ספר האורה לרש"י ע' קה. ריטב"א להגש"פ. שבלי הלקט סדר פסח (ריח). אבודרהם. ועוד. (34) בא יב, ח. (35) וכמאמר ר"ג (פסחים קטז, סע"א במשנה) "כל שלא אמר ג' דברים

אנו חייבים לדרוש זה, כדרך שדרש משה רבינו במצרים, לכן הוצרך הכתוב לומר ביום ההוא.

שם: שבלי הלקט סדר פסח (ריח): וז"ל: כלומר מאחר שאנו מקדימין לדרוש בהל' המועד קודם המועד א"כ בזה יעשה פסח לבנו ותהי' מצות והגדת נהגת מר"ח שהרי עומד בר"ח ומזהיר על הפסח שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים וגו' דבר אל בניי, ת"ל ביום ההוא כלומר מצות הגדה נהגת ביום הנס, הא למדת שמצות ההגדה בשעת אכילתו של פסח ולא בשעת אזהרתו ולא בשעת לקיחתו ולא בשעת שחיטתו. ובזמן שבית המקדש קיים הי' אומר בשעה שפסח מצה ומרור מונחים לפניך ולשון זה משמע שמראה לו באצבע על השלחן מצה זו מרור זה.

שם: אבודרהם: וז"ל: יכול מר"ח, כלומר יכול יהא חייב לדרוש לו משנכנס חדש ניסן כדרך שהזהיר משה רבינו מר"ח. ת"ל ביום ההוא יום שנגאלו בו. יכול יהא חייב לדרוש מבעוד יום כששוחטין פסחיהם ביום י"ד הואיל ונאמר כאן ביום ת"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך שתוכל לומר עליהם בעבור זה שיהיו מונחים לפניך.

הערה 35: וראה פמ"ג א"ט (א"א) סתע"ט סק"ב: וז"ל: ומה הוא חיוב הגדה אם לומר דוקא ג' דברים פסח מצה ומרור או הם דרבנן רק לספר בנסים שעשה ה' לנו במצרים צ"ע. עיין פסחים ק"ז, ב.

שם: פדר"א פל"ב הובא בפרש"י תולדות כז, ט: געתק (הפרש"י) לעיל שם.

שם: חיב"ע שם: חרי גדיי עזין שמנין חד לשום פסחא וחד לשום קרבן חגא.

שם: צפע"נ וירא יח, ו: שם מסביר שהטעם שאברהם אמר "קמח" ושרה עשתה מסולת, כי אברהם רצה שתילוש במי פירות ותהא העיסה טהורה, אם כי פטורה מחלה, ושרה רצתה לקיים מצות חלה, למרות שהעיסה טיטמא כו'. ע"ש בארוכה.

שם: צפע"נ תולדות כז, ג: מפרש שם את לשונות הכתובים, שכמה פרטים הקשורים להלכות קרבן פסח קיימו יצחק ורבקה. ע"ש בארוכה.

הערה 28: בריב"א ס"פ לך: וז"ל: ותירץ הרי"ף שלכך המתין עד שנצטווה לפי שגדול המצווה ועושה יותר מאינו מצווה ועושה.

הערה 33: ראה ספר האורה לרש"י ע' קה: וז"ל: והגדת לבנך, יכול מראש חודש ששואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שתי שבתות, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, משעת זמן הפסח, וזה מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך.

שם: ריטב"א להגש"פ: וז"ל: אילו אמר הכתוב והגדת לבנך סתם ולא אמר ביום ההוא, הייתי יכול לדרוש כי שמא מראש חודש ניסן

(פסח)³⁶ מצה ומרור, אלא שמיתור ודיוק הכתוב למדים רק בנוגע לזמן הקיום, שזה צריך להיות דוקא "בשעה שיש (פסח) מצה ומרור מונחים לפניך".

ואינו מוכן מהי שייכותם של פסח מצה ומרור שכל מציאותם נתחדשה רק בליל ט"ו בניסן לר"ח (או ל"ביום ההוא" — "מבעוד יום")?

ח. והביאור בזה כנ"ל: מכיון שבר"ח הי' ציווי הקב"ה על עשיית הפסח ואכילתו ועל מצה ומרור, הרי מחמת הציווי נתחדש כבר אז גדר החפצא דפסח ומצה ומרור, שזה לא הי' בקיום מצוות אלו ע"י האבות (וע"י ישראל

לפני ר"ח).

נולהוסיף: לרשב"ג (פסחים ו, סע"א וש"נ) החיוב דשואלין ודורשין הוא בי' שבועות לפני פסח, נמצא שבר"ח יש התחלה גדר חפצא של פסח ומצה ומרור, מפני הלכות התורה וציווין.

ולכן הי' אפשר לומר שאז כבר ישנו החיוב לקיים מצות והגדת לבנך³⁷ — הדיבור והסיפור אודות פסח מצה ומרור ואודות יצי"מ (שבא ע"י) היות ומחמת ציווי התורה יש לזה כבר מציאות³⁸.

הס"ד השני במכילתא הוא, שמפני שכתוב "ביום

אלו בפסח לא יצא ידי חובתו וכו' פסח מצה ומרור". וברמב"ם הל' חו"מ פ"ז ה"ה. ומסיים: ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה. ומשמע דזה דלא יצא ידי חובתו היינו מצות סיפור ביציאת מצרים, וכ"ה בקריית ספר לרמב"ם שם. וכ"כ במאירי פסחים שם. וראה פמ"ג או"ח (א"א) סתע"ט סק"ב. סתפ"ה סק"א. ולהעיר דמצינו יתירה מזו דאכילת פסח ומצה היינו זכירת יציאת מצרים — פרש"י ראה טז, ג. שו"ת הרא"ש כלל כד סי' ב. וראה לקוטי שיחות חלק י"ז שיחה שני' לחג הפסח (תש"מ) הערה 20. (36) ראה שבלי הלקט שם, ד"בזמן שביהמ"ק הובא בספר האורה לרש"י שם. ובכל בו (בפי' ה"ב). אבל בפרש"י להגש"פ "הואיל ואנו שואלין בהל' הפסח קודם לפסח ל' יום כו". ובשבלי הלקט בסתמא "בהל' המועד קודם המועד" אבל ממשך "שהרי עומד (משה) בר"ח ומהיר כו". (37) להעיר מטוש"ע סתפ"א ס"ב (ואדה"ז שם ס"א) "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביצירת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות כו" שמשמע (קצת) שהעסק בהל' פסח יש בו צד השווה לעסק ביצי"מ וסיפור ביצי"מ. וראה מכילתא ס"פ בא. גבורות ה' למהר"ל ספ"ב. צל"ח ברכות יב, ב ד"ה מזכירין. (38) וע"פ הנ"ל מובנים דברי הגמרא (פסחים שם) דמצד הדין

פסחים קטז, א ד"ה כל מי של"ה קנו, ב (מצה עשירה). צל"ח פסחים שם. ועוד)). מ"מ, הרי כפשוטו אי"ז הסיפור ד"נסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים" (ל' הרמב"ם הל' חו"מ רפ"ז. וראה גם לשון החינוך שם. אבודרהם הנ"ל (— בסדר הגדה ופירושה)). וראה אבודרהם פי' ר"ג הי' אומר (ועד"ז ברשב"ם (להגש"פ) וכל בו שם): פי' אע"פ שיאכל פסח ומצה כו' לא יצא יד"ח אם לא יאמר שלשה דברים אלו למה הם באים שמצאנו שהכתוב הקפיד באמירה ובהגדה [לכאורה יש לקשר פי' האבודרהם הנ"ל עם פירש"י ורא"ש שהבאו בהגש"פ הנ"ל ב"ביאורים" שם (— הם הנ"ל בפיענוחים הקודמים) ואכ"מ].

הערה 36: תוספתא מגילה פ"ג, ב: שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום. רשב"ג אומר שתי שבתות.

שם: פסחים ו, סע"א ואילך (לאחר שמביא את הבריתא הנ"ל): מאי טעמא דתנא קמא שהרי משה עומד בפסח ראשון ומהיר על הפסח השני (רש"י: דהיינו שלושים יום שהוא בארבעה עשר באייר) . . . מאי טעמא דרשב"ג, שהרי משה עומד בראש החודש ומהיר על הפסח שנאמר (בא, יב, ב) החדש הזה לכם ראש חדשים וכתוב (שם, ג) דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת וגו', וכו'. ע"ש.

הערה 37: וראה מכילתא ס"פ בא: ד"א מה העדות, ר' אלעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות כו'.

שם: גבורות ה' למהר"ל ספ"ב: ח"ל: ...אף על גב דמכילתא לא אמרו רק שחייבים לעסוק בהלכות פסח, אין זה קושיא דגם הלכות הפסח הוא יציאת מצרים, שהרי מה שאמר פסח זה שאנו אוכלין, וכן מצה ומרור הם הלכות פסח והם יציאת מצרים כו'.

שם: צל"ח ברכות יב, ב ד"ה מזכירין: ח"ל: ...דתמי' לי טובא הוא דעכ"פ לכו"ע מצוה לזכור יצי"מ בכל יום . . . וזהו מלבד סיפור

שם: סתפ"ה סק"א: ח"ל: וער"מ פ"ז ה"א ממצה דהגדה מ"ע מ"ה ולכאורה אף שקרא ק"ש בלילה והזכיר י"מ מ"מ מ"ע הוה ולומר ג' דברים פסח מצה ומרור ולפרש טעמן ועיין פסחים קי"ו ב' ובר"ן שם כתב דמ"ה יצא כל שלא אמר ג' דברים ולא יצא כראוי . . . ועין תוס' סוכה ג' א' ד"ה דאמר כל דעבר אדרבנן לא יצא מן התורה וכו'. ע"ש.

שם: פרש"י ראה טז, ג: ח"ל (עה"פ): למען תזכור, על ידי אכילת הפסח והמצה, את יום צאתך (מארץ מצרים גו').

שם: שו"ת הרא"ש כלל כד סי' ב: ח"ל: ושאלת למה אין מברכין על ספור ההגדה. הרבה דברים צוה הקב"ה לעשות זכר ליציאת מצרים ואין אנו מברכין עליהן כגון הפרשת בכורות וכל המועדים שאין צריך להזכיר בהפרשת בכורות שאנו עושין אותו זכר ליציאת מצרים אלא שצוה הקב"ה לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרין יציאת מצרים ולא דוקא הגדה בפה אלא אם ישראל מפרשין לו (וזהו ההגדה לבד שזוכרין יציאת מצרים).

שם: וראה לקו"ש ח"י"ז שיחה ב לחגה"פ (תש"מ) הערה 20: בפנים השיחה שם שהסיום בהגדה של ה"ניסים ונפלאות שעשה לנו הקב"ה באותו זמן" הוא הפיסקא "כמה מעלות טובות למקום עלינו" כו'. ובהערה [בחצאי ריבוע — שוה"ג להערה שם]: ראה יבין שמועה להרשב"ץ ד"ה כמה מעלות טובות בסופו: וכזה השלמנו לדרוש מארמי אובד אבי לספר ביציאת מצרים. וראה לשונו שם בתחלת הפי' ובמאירי פסחים שם — קטז, א). משא"כ חלק ההגדה שלאח"ז "ר"ג הי' אומר כל שלא אמר כו" אף שג"ז הוא חלק מההגדה (כלשון הרמב"ם שם פ"ז סה"ה) וקיום מצות סיפור ביצי"מ [ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (קה"ח) ד"ה לא יצא. שם ב"ביאורים" ע' רכ"ז (כהוצאת תשל"ט) וש"נ]. הרי ג"ז נכלל בסימן "מגיד" (ואם לא אמרם לא יצא יד"ח והגדת — רשב"ץ שם ד"ה ר"ג הי' אומר [אבל ראה רבינו מנוח לרמב"ם שם ה"ה. חדא"ג מהרש"א

ההוא" למדים שאינו מספיק גדר החפצא שנפעל בר"ח, אבל מספיק "מבעוד יום" שאז כבר ישנו גדר החפצא של פסח (שזהו עיקר הדבר שהביא את הגאולה) לא רק מצד

ציווי התורה, אלא גם מפני הזמן וחיוב גברא³⁹ — בזמן זה הוא החיוב בפועל על הגברא⁴⁰ להקריב את קרבן הפסח⁴¹.

ד"שואלין ודורשין בהל' הפסח קודם לפסח כו' "חל חיוב ביעור חמץ בתוך שלושים יום, לא לפני". (39) בספר האורה "יכול מבעוד יום מבשעת זמן הפסח", ובפרש"י להגש"פ "שאתה שוחט וכו'". ועד"ז הוא בשבלי הלקט. אבודרהם. כל בו. ועוד. (40) בזמן דמבעוד יום יש כמה דרגות זו למעלה מזו: א) קודם חצות אף שאסור להקריב אז מצד לא תזבח על חמץ גו' (משפטים כג, יח) הרי לדעת בן בתירא כשר כשהקריבו (בדיעבד). וכל היום מקרי זמנו (ראה פסחים קח, א. וזבחים יא, ב). ב) לאחר חצות אבל קודם הקרבת התמיד דאף שאסור אז להקריבו, מקרי זמן שחיטה, ראה פסחים ה, א תוד"ה לא תשחט* (ג) בין הערביים הזמן דחייב להקריבו בפועל. וראה לשון השבלי הלקט דלקמן הערה 47. (41) וגם במצה ומרור י"ל שנתוסף בגדר חפצא ב"ביום ההוא" (ע"ז שכר"ח שהוא רק מצד ציווי והלכות), כי: א) מצה ומרור הם מצוה אחת עם הפסח והם מכשירי פסח (ראה פסחים צ, א. מכילתא הובא בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נו. וראה צפע"ג השלמה יד, ד. ל, ד. מהד"ת עד, א), וא"כ כמו שניתוסף בגדר החפצא דפסח "ביום ההוא", כן י"ל גם כמצה ומרור. ב) גם בזמן הזה אסור לאכול מצה ער"פ* (ירושלמי פסחים פ"י ה"א. רמב"ם *) וראה לקח טוב (להר"י ענגל) כלל ד. בית האוצר מערכת א' כלל קכא. (* ובפר"ח שם סוסק"ב בשם הרוקח (סי' רפ) "דאסור לאכול מצה בער"פ דכתיב בערב תאכלו מצות" — "משמע דס"ל דאסור מדאורייתא (וכמו בפסח) דהו"ל לאו הבא מכלל עשה כו"י. וראה פמ"ג (משב"ז) סתעי"ב סק"א. הגהות "טוב ירושלים" לירושלמי שם. אבל דעת אדה"י (שבפנים ההערה) שהוא רק מדרבנן.

וע' תוס' פסחים ד"ה ע"א ד"ה לא, שכתבו דהא דחמץ אסור מחצות ואילך מקרא דלא תשחט על חמץ וגו' זמן שחיטת הפסח אמר רחמנא אע"ג דלכתחילה צריך להקדים תמיד של בין הערבים עכ"ז הואיל ובדיעבד אם הקדים פסח לתמיד כשר ע"כ מיד אחרי חצות מיקרי זמן פסח ע"ש, ומבואר בזה דדיעבד מיקרי זמן. והנה מצאתי עוד ש"ס ערוך שיש לדקדק ממנו שני הדברים גם יחד. דדיעבד מקרי ראוי ושנקרא זמן. ואפילו היכא דהאיסור דלכתחילה הוא איסור דאורייתא. והוא בפסחים דק"ח ע"א ר' ששת הוי יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא, נימא קסבר רב ששת סמוך למנחה גדולה תנן (מתני' דתנן בה דערב פסח סמוך למנחה לא יאכל אדם וכו' היינו סמוך למנחה גדולה) ומשום פסחא הוא דילמא מימשיך ואתי לאימנועי מלמיעבד פסחא וסבר לה כי הא דא"ר אושעיא וכו' (כנ"ל בפיענוח "פסחים קח, א"). . . ובתוס' שם ד"ה נימא כתבו וז"ל ואע"ג דריב"ב לא מכשיר אלא בדיעבד אבל לכתחילה אסור משום לא תשחט על חמץ לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים עד ר' שעות ולא אשכחן תנא דפליג מ"מ כיון דבדיעבד כשר סבירא ל' להחמיר שלא לאכול מן הבוקר. עכ"ל. ומבואר בזה שגם לבן בתירא אסור לשחוט הפסח לפני חצות והוא לאו מה"ת דלא תשחט על חמץ וגו' ואעפ"כ קאמר בגמ' אליבי דכולי' יומא חזי לפסחא ודמצפרא זמן פסחא הוא והיינו מפאת שאלו עבר ושחט הפסח כשר בדיעבד . . . ור' ששת ה' מחשיבו כ"כ לזמן עד שה' מחמיר שלא לאכול בזמן ההוא שהוא רק זמן מפאת הדיעבד אלו עבר ושחט וכנ"ל. (וע"ש עוד דוגמאות).

י"מ בליל פסח שזה נפקא לן מוהגדת לבנוך ביום ההוא ואין זה מצוה בכל-יום רק בליל פסח בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, וזה נפקא לן מלמען תזכור וגו' כל ימי חיך ונוהג בכל יום. ולפי"ז קשה לי בדברי הרמב"ם שכתב בתחלת הל' ק"ש שהוא מצוה אחת ובהלכה ג' כתב וקריאת שלש פרשיות הללו היא הנקראת ק"ש וא"כ יש כאן שתי מצות, מצות קריאת פרשת שמע והי' אם שמוע דכתוב בשכבך ובקומך ומצות זכירת יצ"מ. וכן במנין המצות של רבינו מנה מ"ע קנ"ז מצוה לספר ביצ"מ בליל של פסח שנאמר והגדת לבנוך וגו' ומצות זכירת י"מ בכל יום שהיא מצות למען תזכור לא מנה כלל. וכעת לא ידעתי טעם לזה ולא ראיתי למפרשי דבריו שנתעוררו בזה וגם הסמ"ג והרמב"ן לא הזכירו מצוה זו. ונתתי לבי לדבר זה והדרנא בי ויפה כיוונו שלא מנו מצוה זו במנין המצות כאן שלא נאמרה מצוה זו בלשון ציווי, דאם ה' כתוב זכור את יום צאתך וגו' היתה נחשבת מצוה לעצמה, אבל כיון דכתיב למען תזכור וגו' אדלעיל קאי ונתנית טעם הוא למה דכתוב לעיל מיני' מצות אכילת פסח ואכילת מצה ונתן טעם שע"ז תזכור את יום צאתך וגו'. וכן פירש"י שם בחומש למען תזכור ע"י אכילת הפסח והמצה יום צאתך עכ"ל רש"י. ואף שממילא אנו למדים שזכירת י"מ כל ימי חיך הוא מצוה וכן הוא לשון הרמב"ם בפ"א מק"ש ה"ג ומצוה להזכיר יצ"מ וכו' מ"מ אינו נכנס בכלל מנין רמ"ח מצות. וזה דומה למה שהשריש הרמב"ם בשרשיו שורש חמישי. ואם כי יש לדחות שאינו דומה ממש, מ"מ הענין מצ"ע נכון הוא.

הערה 40: ראה פסחים קח, א: דאמר רבי אושעיא אמר ר"א מכשיר ה' בן בתירא בפסח ששחטו שחרית בארבעה אשר לשמו ומצפרא זמן פסחא הוא דכולא יומא חזי לפסחא דסבר בין הערבים (בא יב, ו) בין ערב דאתמול לערב האידנא. שם: זבחים יא, ב: מכשיר ה' בן בתירא . . . דכולי' יומא זימני' הוא.

שם: ראה פסחים ה, א תוד"ה לא תשחט: בגמרא (ד, ב): דכולי עלמא מיהא חמץ משו ולמעלה אסור מנלן . . . רבא אמר מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים (רש"י: ושחיטת פסח זמנה מתחלת שבע שהוא בין הערבים) וכו'. ובתוס' שם: הקשה רשב"א היכי יליף מהכא דחמץ אסור מו' שעות ולמעלה והא זמן שחיטה לא הוי מיד אחר חצות עד כדי שהיית הקרבת תמיד וי"ל כיון דדיעבד אם שחט הפסח קודם תמיד כשר כדתנן התם (ס"א, א) חשוב זמן שחיטה מחצות ואילך.

הערה 41: ראה פסחים צ, א: . . . דתניא אם ימעט הבית מהיות משה (בא, יב, ד) (רש"י: אם יהיו מעות מועטין לבעל הפסח מהיות משה שאין לו במה לקנות לצורכי הפסח ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו יקח מעות ומשכנו וימננו על פסחו ויקח מן המעות מה שהוא צריך לפסח) החייהו משה מכדי אכילה (רש"י: אם יחסר לו מעות שאין לו במה ליקח צורכי אכילת הפסח כגון עצים לצלותו רשאי הוא למוכרו)

שם בשוה"ג: וראה לקח טוב . . . כלל ד: וז"ל: ודע דכעין הספק הזה אי דיעבד מיקרי ראוי, כן יש להסתפק ג"כ אי דיעבד מיקרי זמן.

אבל המסקנא היא שצ"ל (בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש) מצה ומרור מונחים לפניך: מתי שייך

להזכיר המצוה (דפסח) מצה ומרור, ולקיים המצוה דסיפור ביצי"מ הקשורה עמהם — רק כשישנו החיוב

שניתוסף בגדר החפצא דפסח "ביום ההוא", כן י"ל גם במצה ומרור. (ב) גם בזמן הזה אסור לאכול מצה ער"פ (ירושלמי פסחים פ"ה ה"א. רמב"ם ספ"ו מהל' חו"מ. טושו"ע (ואדה"ז) אר"ח סתע"א ס"ב (ס"ד)) וכן יש נוהגין במרור (רמ"א ואדה"ז שם (סי"א)), וא"כ איסורו חישובו (כבכורות י, א. פרש"י ביצה כז, ב ד"ה חלה) ** (ג) "נהגו כל ישראל שלא ללוש המצות של מצוה עד אחר חצות היום בע"פ שהוא זמן הקרבת הפסח שמצות מצה הוקשה למצות הפסח כו" (שו"ע אדה"ז ר"ס תנח מטושו"ע שם). ולכמה דיעות אסור באם אפה קודם, ראה טור שם. ובנו"כ. ובספר הפרדס (והאורה. מחו"ו. ועוד) לרש"י "מצנינו איסורא דאורייתא (לאפות מצה בערב שבת — בע"פ שחל בשבת) דהא הוקשו לפסח כו" מה עשיית הפסח משבע שעות ומחצה ואילך אף עשיית מצה כן כו". ובספר האורה שם מסיים "מיכן סמכו רבותינו שלא לעסוק בבצק לצורך מצה קודם ביעור חמץ ** ולהעיר שמצנינו כמה דיעות בזמן התחלת איסור אכילת מצה בע"פ: מליל יד (מלחמת ה' ס"פ ג דפסחים. ובח"י שם סק"ז שכי"ה משמעות המ"א); כל היום מעמוד השחר (רמ"א ושו"ע אדה"ז שם. ובמ"מ לרמב"ם שם שכן נראה מדברי הרמב"ם. ועוד); מזמן איסור חמץ ואילך. מדי שעות, משש שעות ולמעלה (ראה המאור שם. רא"ש שם ס"ז. ר"ן שם. ריטב"א פסחים נ, א, ועוד), וכמה טעמים בזה. ואכ"מ.

אוצר התכנה

שם: כבכורות י, א: כגמ' שם ט, ב: דתניא... ועגלה ערופה... כולן מטמאין טומאת אוכלין (רש"י: אם נגע בהם טומאה וכו'). ר' שמעון אומר כולן אין מטמאין (רש"י: לאכילה וכו') וטעמא מאי מטמאי רבנן, אמרוה רבנן קמי' דרב ששת הואיל ואיסורו חישובו (רש"י: איסור דאסר לי' רחמנא לישראל משויא לי' אוכל דכיוון דאסר לי' מכלל דראוי לאכילה לעו"כ הוא) וכו'.

שם: פרש"י ביצה כז, ב ד"ה חלה: במשנה שם: ...ומעשה ושאלו את ר' טרפון... על החלה שנטמאת ונכנס לבית מדרש ושאל ואמרו לו לא יזיום ממקומם. וברש"י: חלה שנטמאת אינה ראוי' לכהן היום, דהא באכילה אסורה לעולם ובהסקה או לתת לכלבו כיו"ט אסור דאין מבערין קדשין טמאים מן העולם כיו"ט. ואפי' ע"י אכילת בהמה, דקיי"ל שאין שורפין קדשים כיו"ט, ולא תימא דוקא שריפה משום דהבערה שלא לצורך היא דהא אין מדליקין בשמן שריפה כיו"ט (שבת כד, ב) הבערה לצורך היא דהדלקת נר כיו"ט צורך אכילה היא ומותרת אפילו הכי בשמן שריפה לא והוא שמן תרומה שנטמאת דגזירת הכתוב הוא שאין קדשין טמאים מתבערים כיו"ט דרחמנא אחשבא להבערתן דכתיב (צו ז, יט) באש ישרף הלכך מלאכה היא.

שם בשוה"ג: ובפר"ח שם סוסק"ב: וז"ל (לאחר המובא מדבריו בפנים ההערה — בדעת הרוקח): וכההיא דאמרינן ס"פ כ"ש (מא, סע"ב) ואכלו את הבשר כלילה הזה כלילה אין ביום לא (והפר"ח דוחה זה) ליתא דהתם מיותר קרא אבל הכא דרשינן לי'... וכן בירושלמי דריש פ' ערבי פסחים לא הוצרכה דרשה זו... ולכן עיקר דהרוקח מנפשי' אסמכ"י אקרא.

שם: וראה פמ"ג (משב"ז) סתע"ב סק"א: בט"ז שם: דמצה דומיא דפסח דכתיב (בא יב, ח) על מצות ומרורים יאכלוהו והפסח אינו נאכל אלא כלילה כו'. ובפמ"ג: דמצה כתיב (בא יב, יח) בערב תאכלו מצות אין ראוי, דמשבע נמי בערב מקרי, שם תזבח את הפסח בערב (ראה טז, ו) ... רק פסח כתוב ואכלו הבשר כלילה (בא יב, ח) היינו צאת הכוכבים, ומצה איתקיש לפסח... והנה בהיקש מצה לפסח י"ל כמ"ש בתע"א בפר"ח דאסור לאכול מצה ד"ת כו'. ע"ש.

שם: הגהות "טוב ירושלים" לירושלמי שם: וז"ל: ...דריב"ב לא ס"ל דר' לוי רק ס"ל בשניהם מדאורייתא אסור... וי"ל משום דכתיב בערב תאכלו מצות והוא כמו לאו הבא מכלל עשה, לא שיאכל מבעוד יום... שוב מצאתי בקובץ על הרמב"ם פ"ו ממצה הי"ב הביא כן בשם ספר חק יעקב... ולדברינו אתי שפיר מ"ש בסמוך רבי לא הוה אכיל לא חמץ ולא מצה. לא חמץ מהדא דריב"ב ולא מצה מהדא דר"ל, ולא אמר בתרווייהו מדריב"ב, ד"ל בהא לא ס"ל דריב"ב דמן התורה אסור ורק דחמץ ס"ל כריב"ב, וכו'. ע"ש.

ולא מכדי קמח רש"י: שאם אין לו מעות לסחורה אינו רשאי למכור פסחו (לכך). רבי אומר אף מכדי מקח שאם אין לו ממנה אחר עמו על פסחו ועל חגיגתו ומעות שבידו חולין שעל מנת כן הקדישו ישראל את פסחיהן. רבה ורבי זירא חד אמר בעצים לצלייתו כו"ע לא פליגי (רש"י: דיכול להימנות אחרים ליקח במעות עצים) דכיון דתקנתא דפסח הוא כגופא דפסח דמי, כי פליגי במצה ומרור רבנן סברי הא אכילה אחרייתא הוא ורבי סבר כיון דהכשירו דפסח הוא כגופא דפסח דמי. וחד אמר במצה ומרור נמי כולי עלמא לא פליגי דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו דכיון דמכשירין דפסח ניהו כפסח רמי כי פליגי ליקח בו חלוק, ליקח בו טלית, רבנן סברי מהיות משה אמר רחמנא החייהו לשה (רש"י: עשה צורכי הפסח מן המעות) ורבי סברא החיה עצמך משה.

שם: מכילתא הובא בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נו: וז"ל: ואולי יקשה עלי המקשה ויאמר למה תמנה אכילת פסח מצה ומרור מצוה אחת ולא תמנה אותם שלש מצות, אשיכנו... ולשון מכילתא צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו מגיד שמצות הפסח צלי מצה ומרור, כלומר שהמצוה היא קיבוץ אלה כו'.

שם: ראה צפע"ג השלמה יד, ד: וז"ל: ...אך כך דכיון דמבואר בתוס' פסחים פ"ד דאין מעכבין זא"ז וכן טמא וערל חייבים במצה ומרור כמבואר בכ"מ ואף דהא מבואר במכילתא הובא בס' המצות לרבינו דהוה מצוה אחת ר"ל דהוה ג"כ בגדר מכשירי פסח... אך נראה דכ"כ דיש חילוק בין חובה למצוה... ונמצא כך דבזמן פסח יש במצה ומרור ב' גדרים גדר מצוה וגדר מכשירי פסח וכו'. ע"ש. שם: ל, ד: וז"ל: ...וכ"כ דגם גבי מצה כן דהני דבעי לצורך הכשר של פסח עדיף משל מצוה וצריך שמירה אף היכא דליכא שום חשש, וזה הנקרא חטי דפסחא ע"י חולין דף ז' ופסחים ד' מ"ג וד' צ"ו דקרי לי' מכשירי פסח וכו'. ע"ש.

שם: מהד"ת ער, א: וז"ל: ...וכן מצה ומרור יש בהן ב' גדרים א' בגדר מכשירי פסח כמבואר בפסחים ד"צ ומלבד זה הרי מ"ע דבזמן פסח גם מרור הוה מצוה פרטית כמו בחו"ל כמבואר בקידושין דל"ז ע"ב ופסחים דצ"א ע"ב וכ"מ.

שם: ירושלמי פסחים פ"ה ה"א: א"ר לוי האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה (פני משה: מכות מדרות מדרבנן). תני ר' יודה בן בתירא אומר בין חמץ בין מצה אסור... רבי לא ה"י אוכל לא חמץ ולא מצה, לא מצה מן הדא דר' לוי ולא חמץ מן הדא דר' יודה בן בתירא כו'.

שם: רמב"ם ספ"ו מהל' חו"מ: וז"ל: אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהי' היכר לאכילתה בערב. ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. שם: טושו"ע (ואדה"ז): שם הוא עדהנ"ל בירושלמי ורמב"ם.

בפועל דמצה ומרור, בלילה⁴², כשהאדם עומד לעשות מעשה המצוה⁴³ ונעשה חלות המצוה בהחפצא בפועל⁴⁴ ולא לפני⁴⁵.
 וזוהו לא רק בנוגע למצה ומרור, אלא גם בשייכות

לקרבן הפסח, אע"פ שכבר הקריבוהו בין הערבים, וכבר נעשה חפצא דקדשים (של ק"פ), אבל מכיון שפסח "לא בא בתחילתו אלא לאכילתה"⁴⁶, נמצא ששלימות ענין ומצות החפצא דק"פ נפעל רק בלילה כשנעשה חיוב

שנאמר לא תשחט על חמץ כו' לא תשחט הפסח כו' ואם לש קודם ביעור הרי הוא כיוצא בפסח שנשחט קודם ביעור חמץ". וגם לדעת הגאונים (רבינו אליעזר ור' שמואל הכהן) שכדיעבד כשר כשאפה קודם חצות "לכתחילה יש לזוהר משום חביבה מצוה בשעתה" (טור שם. שבה"ל סרי"ג. ועוד). ולהעיר מל' השבה"ל שם "וראי' לדבר מיוצאי מצרים שלא אפו המצות מראש חודש אע"פ שנצטוו על פסח מצה ומרור מאז אלא המתנינו עד שיצאו ממצרים דכתיב כו'". (42) ראה שו"ת תרומת הדשן סקל"ז. ובשו"ע אדה"ז סתע"ג ס"ג: "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לשם חובה". (43) וכן משמע להגירסא כמו"ש במכילתא "לפניך על שלחנך", משא"כ להג"י המובאה בהגש"פ (וראה שינוי הל' דתורה"ד ואדה"ז שבהערה הקודמת). וראה הגש"פ קה"ת על הפסקא "יכול מר"ח". (44) ראה ביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ רס"ג עשה לג (קפז, ד). (45) להעיר ככהנ"ל מהשק"ט הידוע האם יש חיוב המצוה על האדם גם לפני זמן המצוה. וראה צפע"נ על הרמב"ם הל' שבועות (פ"ה הט"ו) שמחלק בין סוכה ומצה. וראה לקח טוב כלל ו (לא, א ואילך). שד"ח אסיפת דינים מע' יו"כ סי' א' סק"י. לקו"ש ח"ח ע' 63 בהערה. (46) פסחים עו, ב.

הרבה כו'. ע"ש.

הערה 45: וראה צפע"נ הל' שבועות (פ"ה הט"ו): וז"ל: והנה באמת יש נ"מ בין מ"ע, שיש מ"ע שהחיוב חל עליו רק בזמנו אבל קודם לכן אין עליו חיוב כלל שיעשה המצוה בזמנו, ויש שאף קודם לזה מחוייב לראות שכשיבוא הזמן יקיים המצוה. . . וס"ל לרבינו (הרמב"ם) דגבי סוכה כיון דצריך שלא יהא מן העשוי והוה העשוי ג"כ מן ההכשר שפיר י"ל דיש עליו חיוב כל השנה שיהא לו סוכה בזמנה. . . משא"כ במצה וכו'. ע"ש.

שם: וראה לקח טוב כלל ו (לא, א ואילך): וז"ל: יש מקום ספק בזה אם מצות הנהגות בזמנים מיוחדים, כל עיקר החיוב שלהם הוא רק בשעת זמן המצוה ועד"מ מצות סוכה ולולב חל החיוב על האדם רק בסוכות, וקודם לזה אין עליו ענין החיוב, או דילמא מאז שנעשה גדול, החיוב מוטל עליו לקחת לולב ולישב בסוכה בזמנו, ואין שום חילוק בין לפני הזמן לתוך הזמן רק לענין הקיום בפועל, שהקיום בפועל הוא רק בתוך הזמן, ומפאת הקיום בפועל הוא שנקראו מצות הזמניות מ"ע שהז"ג. . . ויש לי להעיר בזה מכמה מקומות בעזה"י, והם וכו'. (ולאחר שמביא הוכחות לשני צדדי הספק מ"ד מקומות, מסיק:) מסברא נלע"ד שיש לחלק בזה בין מצוה הבאה בזמן מבלי מעשה קודם, שיגרום חיובה, וכגון בתענית יוה"כ והבאת פסח בע"פ דשייך לומר דמחויב מאז להתענות כשיבוא יוה"כ ולהביא פסח כשיגיע ע"פ, משא"כ במצורע וכה"ג דמקרה לידת הנגע הוא שגורם מצות המצורע ומכללם חיוב הקרבנות וע"כ שפיר אין החיובים האלה מאז והמה חיוב רק בשעתן וכו'. ע"ש.

שם: שדי חמד אסיפת דינים מע' יו"כ סי' א' סק"י: תמצית דבריו — נעתק בלקו"ש המובא בפיענוח הבא.

הערה 42: ראה שו"ת תרומת הדשן סקל"ז: וז"ל: שאלה: בע"פ כשיצואים מבהכ"נ בערבית עדיין יום הוא שרי לקדש על הכוס ולהתחיל הסדר מבעוד יום או לאו. תשובה: יראה דלא שרי למיעבד הכי דהתוס' ומרדכי ואשירי ריש ע"פ כתבו בשם הרי" דאורלינש דאין מצות מצה ומרור אלא בלילה ממש, וא"כ אע"ג דקודם שייסיים האגדה ויגיע לאכול מצה ומרור יהי לילה ממש, מ"מ כוס של קידוש שהוא אחד מד' כוסות, גם אכילת שאר ירקות ויתר שינוי דעבדינא כדי שישאלו התינוקות וכ"ש האגדה עצמה, בעי נמי דליהוי בשעת שראוי לאכול מצה ומרור, דכל הני אמצות מצה ומרור שייכי וגמרינן ודרשינן והגדת לבנך כו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ר"ל שבשעה שראוי לאכול מצה ומרור, דהא מבעוד יום נמי הי' יכול להניח לפניו, וא"כ ע"כ אין לומר האגדה קודם הלילה ממש והשינוי נמי אין כאן דרך כדי שישאל הבן ויגיד לו האב, והקידוש נמי הואיל וכוסו בכלל ד' כוסות מן הרמזים בלשון גאולה נמצא שהיא זכר לחירות, א"כ כולו צריכין שיהא לילה ממש.

הערה 43: וראה הגש"פ קה"ת על הפסקא "יכול מר"ח": וז"ל: מונחים לפניך. ר"ל בשעה שאכילת מצה ומרור היא מצוה, שע"ז אומר הכתוב "בעבור זה", שאקיים מצותיו אלו, עשה ה' לי. ולא כשהניחם מבעוד יום (ע"פ תורה"ד סי' קלז. וראה שו"ע רבינו סתע"ג ס"ג). לפניך במכילתא ובמדרש שכל טוב יש גירסא לפניך על שולחנך נבי"מ במאמר החמץ להרשב"ץ. וי"ל דלפי גירסא זו יודעים אנו מיתור הלשון דשני תנאים לחייב בספרו יצי"מ: בשעה שמחוייב במרור או מצה, כשיש אצלו מרור או מצה. משא"כ לפי גירסתנו. והנה בביאור סהמ"צ להרס"ג (שם) האריך בזה ומסיק לדעת כמה ראשונים אם אין לו מצה פטור מספור יצי"מ. וצ"ע דהרי לכמה דיעות, מה שאין מברכין על ההגדה הוא מפני שיצא כבר באמירת "זכר ליצי"מ" שבנוסח הקידוש, כמובא לעיל (הגש"פ שם פסקא "מצוה עלינו לספר ביצי"מ"). והקידוש הוא בשעה שאין מצה ומרור מונחים לפניו, כי לא היו מביאין השולחן עד לאחר שקידש וכו"ל (פיסקא, "יסדר על שולחנו בערב"). וגם אלו הנתנים טעם אחר למה שאין ההגדה טעונה ברכה, אין קושיא זו סיבת מחלוקתם. ודוחק לומר בזה כל הראוי לבלילה אין בילה מעכבת בו. ואכמ"ל.

הערה 44: ראה ביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ רס"ג עשה לג (קפז, ד): וז"ל: ואע"ג דודאי בעינן שיהיו מונחים לפניו בזמן חיובא דוקא דהיינו בערב. . . תרתי בעינן שיהיו מונחים לפניו וגם יתחייב בהן. הא"כ אין זה חשוב מצה ולא מרור, אלא פת וירק בעלמא. ומה"ט דרשינן נמי (פרק כל שעה) לחם עוני שעוניו עליו דברים

האכילה⁴⁷ ביחד עם המצה ומרור⁴⁸].

ט. וזהו שאמר רב יוסף "האי יומא דקא גרים": פירוש הפשוט ד"גרים" הוא שהנפעל של הפעולה אינו בא באופן ישר, אלא באופן דגים.

כמו"כ בנדו"ד: כנ"ל, הנה חלות ושינוי החפצא ("ונתרוממת") נעשה בפועל ע"י לימוד התורה וקיום בפועל: "האי יומא" גרם שלימוד התורה וקיום המצוות ישנו את החפצא — וזהו בשני ענינים⁴⁹:

(א) נתחדש אז הגדר של חפצא דמצוה (ועבירה) בעניני העולם, שיהיי כלי מוכשר לקיים מצוה בהם ועל ידם;

(ב) אז היי שינוי החפצא דישאל עצמם — היי אז גמר הגירות (ונכנסו תחת כנפי השכינה)⁵⁰, שגר שנתגייר

כקמן שנולד דמי⁵¹, היינו שישראל, גופם כפשומו, נעשו ל"גוי קדוש"⁵² —

שמפני זה יש ליהודי היכולת והכח⁵³, שכשהוא לוקח חפץ מהעולם ומקיים בו ציווי של הקב"ה, בא בפועל חלות חפצא דמצוה (או קדושה). וכמו"כ ביהודי עצמו, כשהוא לומד תורה בפועל, נפעל שינוי ועילוי בו עצמו ("ונתרוממת") נוסף ע"י שהוא קדוש בלא⁵⁴.

אבל צריך להבין: למה נאמרה מעלה זו של מ"ת רק ע"י ר"י? (בשייכות לאמוראים שלאחרי ר"י אי"ז קשה — כיון שר"י כבר אמר וגילה את זה, אבל) הרי היו כו"כ אמוראים לפני ר"י, ועוד לפני זה — כל הדורות של התנאים, ולא מצינו שמי מהם ידגיש הענין ד"אי לאו האי יומא"?

(47) ראה שבלי הלקט שבהערה 32: למדת שמצות ההגדה בשעת אכילתו של פסח ולא בשעת אזהרתו ולא בשעת לקיחתו ולא בשעת שחיטתו. (48) ולהעיר בכהנ"ל מצפע"נ מהד"ת (מ, א. עז, א) דמחלק בין מצה ומרור (וכמה מצות) אם נעשה חפצא דמצוה לפני מעשה המצוה או שנעשה בעת קיום המצוה. ועד"ז באיסורים — ראה צפע"נ ה' מאכלות אסורות פ"ב הכ"ה. ה' תרומות (ל, א). (49) להעיר מאוה"ת מסעי ריש ע' א"ש. (50) ראה יבמות מו, ב. כריתות ט, א. רמב"ם ה' איסור"ב פי"ג בתחלתו. פרש"י משפטים כד, ו. (51) יבמות כב, א. וש"נ. (52) יתרו יט, ו. ונאמר כמ"פ (ואתחנן ז, ו. ראה יד, ב) "כי עם קדוש אתה". (53) ועפ"ז מובן שבעכו"ם אין שייך זה. ראה לעיל הערה 16. וראה שבת קמו, רע"א. (54) ועפ"ז יומתק מה שהוסיף רש"י פסחים שם "שלמדתי תורה (ונתרוממת)", וי"ל שמקורו הוא מ' הגמרא "קא

השכינה). וחכמים אומרים טבל ולא מל ולא טבל אין גר עד שימול ויטבול. . . אלא בטבל ולא מל כולי עלמא לא פליגי דמהני, כי פליגי במל ולא טבל ורבי אליעזר יליף מאבות ורבי יהושע באבות נמי טבילה הוה מנא ל"י אילימא מדכתיב לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם ומה במקום שאין טעון כבוס (רש"י: כגון בקבול תורה דכתיב וכבסו שמלותם) אינו דין שטעון טבילה ודלמא נקיות בעלמא (רש"י: ההוא כיבוס לאו משום טומאה הוה. . . אלא שיהיו בגדיהם לבנים והגונים לקבל פני השכינה) אלא מהכא ויקח משה את הדם ויזרוק על העם (רש"י: הזאה הוא) וגמירי דאין הזאה בלא טבילה. ורבי טבילה באמהות מנלן סברא הוא דאם כן במה נכנסו תחת כנפי השכינה.

שם: כריתות ט, א: רבי אומר ככם (שלח טו, טו) כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים וכו'. ע"ש.

שם: רמב"ם ה' איסור"ב פי"ג בתחלתו: וז"ל: בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית במילה וטבילה וקרבתן. ה"ב: מילה היתה במצרים שנאמר וכל ערל לא יאכל בו, מל אותם משה רבינו שכולם ביטלו ברית מילה במצרים חוץ משבט לוי ועל זה נאמר ובריתך ינצורו. ה"ג: וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה שנאמר וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם, וקרבתן שנאמר וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ע"י כל ישראל הקריבום.

שם: פרש"י משפטים כד, ו: וז"ל (עה"פ: ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח): באגנות. . . להזות אותם על העם, ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה.

הערה 53: וראה שבת קמו, רע"א: ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן וכו'.

הערה 48: מצפע"נ מהד"ת (מ, א: וז"ל: ... וכה"נ נ"מ במאי דקיי"ל בפסחים דקט"ו דבלע מצה יצא בלע מרור לא יצא מהגדר כן, דיש פעולות אשר שמו של הדבר ופעולת הדבר חל כאחד. . . וכן מצה מתחילה צריך לעשות בה פעולות שיהא חל עליו שם גדר מצוה לצאת בה. ע"י פסחים דף מ' ודף לח ע"ב וחולין ד"ה וד"ז ע"ש ואח"כ בזמן האכילה מקיים המצוה ויוצא אף בבליעה. משא"כ מרור דע"י האכילה מקיים המצוה וקיומה כאחת ולכך צריך אכילה. וע"י האכילה חל שם המצוה והבליעה הוא קיום המצוה כו'. וע"ש עוד. שם: עז, א: שם הוא ע"ד הנ"ל בפיענות הקודם.

שם: ראה צפע"נ ה' מאכא"ס פ"ב הכ"ה: וז"ל: ר"ל כך דכל האיסורים יש עליהם שם האיסור קודם האכילה ולכך צריך לחלק בהתראות משא"כ גבי גיד דהאיסור הוא האכילה וכ"ז שלא אכלו אין עליו שם איסור כלל ולכך הוה ברי' כמבואר שם ולכך א"צ התראה לחלק כו'.

שם: ה' תרומות (ל, א): שם הוא ע"ד הנ"ל בפיענות הקודם בתוספת שקו"ט בעוד איסורים, ע"ש.

הערה 49: להעיר מאוה"ת מסעי ריש ע' א' שם: וז"ל: והנה בפרשי המסעות כתבו (מסעי, לג, לו) ויסעו מעציון גבר ויחנו במדבר צין הוא קדש וארו"ל (שבת פט, א) למה נקרא מדבר צין, שנצטוו ישראל עליו, היא קדש, שנתקדשו ישראל עליו. וענין שנצטוו ישראל עליו, ע"ד שארו"ל גדול המצווה ועושה יותר וכו'.

הערה 50: ראה יבמות מו, ב שם ע"א: ת"ר גר שמל ולא טבל ר"א אומר הרי זה גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו (רש"י: באבותינו שמלו — כימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה). טבל ולא מל ר' יהושע אומר הרי זה גר שכן מצינו באמהות שטבלו ולא מלו (רש"י — אמהות — נשותיהם שטבלו כדמפרש לקמן דאם לא טבלו במה נכנסו תחת כנפי

י. והביאור בזה: בהחידוש ד"האי יומא" שמפני ציווי הקב"ה נתחדש ענין המצוות (ועד"ז באיסורים) גם בהחפצא, יש לשאול: האם החלות בהחפצא נפעל דוקא ע"י מצווה ועושה, היינו שרק מחמת הציווי המוטל עליו לקיים את המצוה (או — שלא לעבור עכירה) נעשה חלות דמצוה וקדושה בחפץ, אבל זה שאינן מצווה אינו יכול לפעול את זה; או שמכיון שבמ"ת נתקדש כל יהודי בקדושת הגוף, ונתחדשו הגדרים של קדושה דחפצא) ועד"ז איסורי חפצא) בעולם, יכולה לחול חלות דמצוה בחפץ גם ע"י

מי שאינו מצווה ועושה.

ולדוגמא: נשים שפטורות ממ"ע שהז"ג⁵⁵, ואעפ"כ יש כמה מצוות שמותר להן לקיים⁵⁶ — והשאלה: האם המצוות שהן עושות אינן אלא פעולת האדם, או שנפעל גם⁵⁷ בהחפצא⁵⁸.

ונפקא מינה להלכה בכמה ענינים, ומהם:

בדין אתרוג דאתקצאי לכולי יומא ואסור לאכלו (וכיו"ב) כל שבעה⁵⁹ — הנה שאלה אם באתרוג של אשה ישנו ג"כ לדין דאתקצאי, כי נפעל גם בחפצא של האתרוג, או לא⁶⁰.

גרים" ולא רק "האי יומא". (55 משנה קדושין כט, א. רמב"ם הלכות ע"ז פ"ב ה"ג. טושו"ע (ואדה"ז) אר"ח סי' יז, ס"ב (א). ^{אנדרה"ט} 56) וכ"ה להלכה שכל המצוות רשות בידן לקיים, תוד"ה דלמא (עירובין צו, א), תוד"ה הא (ר"ה לג, א). רמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ט. רא"ש ר"ן לר"ה שם. המחבר בשו"ע אר"ח סתקפ"ט ס"ו. (57 ובפרט לפי דעת ר"ת (תוס' עירובין ור"ה שם. ובכ"מ. רא"ש ר"ה פ"ד ס"ז. ר"ן ר"ה שם. ראב"ד הלכות ציצית שם. וכן הוא המנהג — רמ"א (ואדה"ז) אר"ח סי"ז ס"ב (ס"ג), סתקפ"ט ס"ו (ס"ב)) שמברכות על כל מ"ע שהז"ג "וצונו". וראה לקמן הערה 65. שו"ת צ"צ אר"ח ס"ג. (58 ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ט ס"ב (ממ"א שם סוסק"א) "שמו הנשים מצוה זו עליהם חובה". וראה מנ"ח מצוה שו. (59 סוכה מו, ב. רמב"ם ספ"ז מהל' לולב. טושו"ע אר"ח סי' תרסה ס"א. ולהעיר מל' רש"י שם ד"ה תינוקות דוקא. (60 ולדעת הט"ז (ובאר היטב) שם סק"א השאלה היא אם אפילו ביום ראשון קודם שנטלה למיפק בה יש איסור מוקצה. אבל ראה מחה"ש שם סק"א.

הערה 57: שו"ת צמח צדק אר"ח ס"ג: וז"ל (כאות ה): ...עוד נ' לחלק ולומר דאע"ג דספיקא דאורייתא חמיר טובא מרשות דנשים שאין בזה חיוב גמור מ"מ בצד א' יש בזה מעלה שאותו הקצת מצוה שמקיימי הנשים במ"ע שהז"ג כמי שאינו מצווה ועושה דג"כ מקבל שכר. וגם לשון רשות משמע כן ע"י כפרק ה' דביצה גבי כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה. א"כ זה הקצת מצוה היא ודאית בלא שום ספק. ולגבי ברכה נ' דלכ"ע מברכין על דבר שהוא ודאי אף שהוא מצוה קלה מהספק מצוה חמורה דבספק מצות מילה דאורייתא אין מברכין אף שהוא מצוה חמורה שבחמורות וחייבין עליו כרת. ובכל מצות דרבנן מברכין. ואפילו בהלל דר"ח דאינו רק מנהג ס"ל להר"ף ג"כ דהציבור מברכין תחלה וסוף. עם היות שהוא עצמו פסק דבמילת ספק דאורייתא אין מברכין כנ"ל. אעכ"ל דשאני ודאי מספק. וכיוצא בזה נמצא בי"ד סי' ק"י גבי דברים החשובים ואינם בטלים. שאף שאיסורים מדרבנן אינן מתבטלים. ואילו בספק דאורייתא שנתערב חד בתרי י"א דבטל אף שהוא חשוב אם לא נודע הספק עד אחר שנתערב כו' כמבואר שם. ועכ"ל דשאני ודאי קל מספק חמור לענין זה. וכיוצא בזה י"ל לענין ברכה שא"צ כמובן. ובאות יו"ד: ...ולכן א"א להתיר ברכה לנשים במ"ע שהז"ג לומר וציוונו אלא לדברי האומרים נשים סומכות רשות. שזהו ע"ד דתנן פ"ה דביצה משום רשות משום מצוה ומבואר שם דרשות היינו קצת מצוה. כדפרש"י בכיצה (דל"ו ע"ב) שהן קרובים למצוה רק שלגבי הנך דהוי מצוה גמורה נק' רשות וכמ"כ נשים במ"ע שהז"ג נק' רשות לגבי אנשים. ולדברי האומרים שמברכים על הלל דר"ח אף שאינו מצוה כ"כ ואעפ"כ אומרים וצונו. עיין תוס' דברכות (דף י"ד, ע"א) [ושם: ומיהו השר מקוצי ה' אומר דכיון שרצה לחייב עצמו מברך ואין זה ברכה לבטלה מידי דהוה אלולב ואתקיעות דהני נשי מברכות אע"ג שאינן חייבות וכו'...] עוד כ' מעלתם הנשאה, דלכאורה יש להביא רא"י דנשים מברכות על מ"ע שהז"ג מהא דתנן רפ"ג דזבחים דשחיטת קדשים כשרה לכתחלה בנשים והיא מ"ע שהז"ג וטעונה ברכה. ואשכחן ג"כ רא"י מהא דקי"ל דאשה כשרה למול לכתחלה כמבואר ברמב"ם וש"ע י"ד סי' רס"ד וא"כ בודאי מברכת אקב"ו על המילה. אולם לפי הדחיי שדחו מעלתם הרא"י

^{אנדרה"ט} משחיטת קדשים, דשא"ה דסוף סוף נעשית המצוה בטוב ע"י האשה, ול"ד לנטילת לולב שהאשה נוטלת שלא נתקיים שום מצוה גמורה עי"ז. והוא חילוק אמיתי. א"כ עי"ז נדחה ג"כ הרא"י ממילה דשא"ה דסוף סוף נתקיים מצות מילה ע"י האשה לכך יכולה לברך לד"ה. הערה 58: ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ט ס"ב: וז"ל: נשים ועבדים פטורים ממצוה זו (ספירת העומר) מפני שהוא מצוה עשה שהוזמן גרמא, ובמקצת מדינות שמו הנשים מצוה זו עליהם חובה, ואין חשש איסור במה שהן מברכות עליה אף שהם פטורות ממנה. עיין סי' יח.

שם: ממ"א שם סוסק"א: וז"ל: נשים פטורות מספירה. ומיהו כבר שו"ת עלייהו חובה.

שם: וראה מנ"ח מצוה שו: וז"ל: הנשים ועבדים פטורים ממצוה זו דהוי מ"ע שהז"ג ועמג"א כתב דהאידינא שוויא עליהו חובה, וד"ו צ"ע והוא דבר חדש דנשים אם קבלו עליהם לעשות מ"ע שהם פטורין יתחייבו מפני דשוויא עלייהו חובה ולא ראיתי כן בשום מקום, ואינו דומה לתפלת ערבית עיין בראשונים וכאן יש דיעות דאסור להו לעשות מ"ע שהז"ג ולכ"ע אינו מצוה כלל. והאיך ישו' חובה. ולא ידעתי מוצא הדברים של ד' המג"א.

הערה 59: סוכה מו, ב (וברש"י): א"ר יוחנן אתרוג בשביעי אסור (לאכילה ואפילו לאחר שיצא בה כדמפרש טעמא קסבר לכל שבעת הימים אתקצאי) . וריש לקיש אמר, אתרוג אפילו בשביעי נמי מותר (משיצא בה ואינה עומדת למצוה עוד, דקסבר למצותה אתקצאי ותו לא). במאי קא מיפלגי מר סבר למצותה אתקצאי ומ"ס לכולי יומא אתקצאי, איתיב' ריש לקיש לר' יוחנן, מיד תינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן (מיד תינוקות שומטין כו') — בשביעי קאי במתניתין. ויש מפרשים מיד תינוקות כלומר מיד אחר סיום מצות לולב התינוקות שומטין את לולביהן, כלומר מניחין אותם. . ואוכלין אתרוגיהן, ואין נראה. . אלמא גדולים שמטי לי' מיד התינוקות מאי לאו הא הדין לגדולים, לא תינוקות דוקא (שלא הוקצה למצוה גמורה אבל של גדולים שהוקצה למצוה גמורה אסורין כל היום).

שם: רמב"ם ספ"ז מהל' לולב. טושו"ע אר"ח סי' תרסה ס"א: פסקו כר' יוחנן.

ועד"ז ספק בסומא, ר"ל, לדעת רי יהודה⁶¹ שהוא פטור מכל המצות האמורות בתורה⁶². האם קיום המצוה שלו פועלת בהחפצא, מכיון שאינו מצווה ועושה⁶³. והנה מצינו בגמרא: אמר רי יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר הלכה כרי יהודה דאמר סומא פטור מן המצות קא עבדינא יומא טבא לרבנן מ"ט דלא מפקדינא וקא עבדינא מצות והשתא דשמעית להא דרי חנינא דא"ר חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה מאן דאמר אין הלכה כרי עבדינא יומא טבא

לרבנן מ"ט דכי מפקדינא אית לי אנרא טפי. ממאמר זה מוכח (א) שרי יוסף הי' מסופק אם הלכה כרבנן דסומא חייב במצוות או כרי שפטור מכל המצוות. (ב) מפשטות הלשון "מאן דאמר לי הלכה כרי יהודה... עבדינא... דלא מפקדינא וקא עבדינא", משמע דרב יוסף ס"ל לדעת ר"י אינו מחוייב כלל — אפילו לא מדרבנן (שבזה תובן גם גודל שמחתו אם שהלכה כרי יהודה)⁶⁴. ועפי"ז מוכן מה שדוקא רב יוסף אמר "אי לאו האי

פמ"ג לט"ז שם. וראה בכורי יעקב שם סק"ב. 61 ב"ק פז, א. 62 ומשמע דפטור גם ממצות ל"ת, כדמוכח ממ"ש התוס' (ב"ק שם ד"ה וכן הי' הב' ד"ה דילמא עירובין צו, סע"א. ד"ה מי מגילה כד, סע"א) "ה"ל כמו נכרי שאין נוהג בתורת ישראל כלל". וראה שד"ח קונט' הכללים מערכת סמך כלל סו. דברי חכמים סס"ט. וש"נ. 63 וסומא גרוע מאשה שהרי פטור גם ממ"ע שאין הזמ"ג ולדעת התוס' שבהערה שלפנ"ז גם מלאוויין. 64 בתוס' (במקומות שנשמנו בהערה 62 ור"ה לג, א ד"ה הא) דצ"ל דסומא חייב מדרבנן. אבל (נוסף ע"ז שלדעת כמה (ראה אתון דאורייתא כלל יו"ד) אין דרבנן שייכת להחפצא — דעת חידושי הרשב"א ב"ק שם דל"י יהודא פטור לגמרי מכל המצות ואפילו מדרבנן והיינו דרב יוסף דקאמר דאנא לא מפקדינא ועבדינא. וגם ההוכחה מפסחים קטו, ב דחי בתוס' (עירובין ר"ה שם) דאפילו רשות יכול להוציא. וראה ריטב"א

שם: ולהעיר מלי רש"י שם ד"ה תינוקות דוקא: נעתק לעיל בפיענוח האי להערה זו בחצו"ג האחרונים. הערה 60: ולדעת הט"ז... שם סק"א: וז"ל: נראה פשוט שאפי' ביום הראשון קודם שנטלו למיפק ב"י יש איסור מוקצה ול"ד מ"ש כב"י בסס"י זה בשם הג"א עבדי' להושענא ולא אגדי' למיפק ב"י שרי בהנאה הזמנה לאו מילתא היא, דשם כ"ז שלא עביד המעשה שיש לו לעשות דהיינו האגודה לא אקצי דעת' ממנה ואפשר שיברור לו אחרת, ע"כ אין שייך מוקצה בזה, אבל באתרוג אשר הכין לו בין השמשות לצאת בו למחר תכף אסחי' דעת' מיני', וכן ל"ד למ"ש רמ"א בס"י תרל"ח הזמין לסוכה ולא ישב בה כו' דשם הי' ראוי לישב בה ולא ישב גילה דעתו שאין רוצה בה באותה שעה ב"ה ממילא לא אתקצי לכל אותו יום כנ"ל.

נטלו כל ימי החג. הערה 62: וראה שד"ח קונטרס הכללים מערכת סמך כלל סו: שם מביא פוסקים דפטור גם מלאוין וכמה — דחייב בהו. שם: דברי חכמים סס"ט: שם מובא מכמה מחברים בענין אי הלכה כרי' או כרבנן, ועוד בענין זה. הערה 64: ראה אתון דאורייתא כלל יו"ד: נעתק לעיל בפיענוח להערה 12.

שם: אבל ראה מחצית השקל שם סק"א: וז"ל (לאחר שמביא דברי הט"ז): מאי דפשיטא לי' נראה דעת הרב"י להיפך ניהו דבהג"א כתב הלשון כמו שהעתיק הט"ז אבל הרב"י ע"כ ס"ל דמ"ש כ"ז שלא עביד האגודה לאו דוקא דהא כתב בש"ע לעיל סימן תרנ"ג סעיף ב' וז"ל עביד להושענא ולא אנבהה למיפק ב"י שרי בהנאה עכ"ל, הרי דאפי' אגדו אלא שעדיין לא יצא בו מיקרי הזמנה בעלמא ושריא. וז"ל עביד להושענא ולא אנבהה למיפק ב"י שרי בהנאה עכ"ל, הרי דאפי' אגדו אלא שעדיין לא יצא בו מיקרי הזמנה בעלמא ושריא. שם: פמ"ג לט"ז שם: וז"ל (לאחר שמביא דברי הט"ז):... ואפשר דקשיא לי' מ"ש המ"א בתרל"ח אות ג' דהזמנה לגוף הקדושה מלתא הוא וחולק בסוכה גילה דעתו ב"ה לא ישב בה וכן הושענא בלולב דבעי אגד למצוה ואנוהו משה"ה כל דלא אגדה שרי הא אתרוג דאין חסר כלום הזמנה לגוף המצוה מלתא הוא. ומ"מ צ"ע דבתרמ"ג כתב המחבר עבד להושענא ולא אנבהה למיפק בה שרי משמע אף דאגדי' עם הלולב שרי כה"ג. ובהג"א פרק המביא כדי יין דף למ"ד הגירסא לפנינו ולא אנבהה וכן כ' הב"י בתרנ"ג עמ"ש במ"א שם אות א' וכאן כ' ולא אגדה וצ"ע.

שם: וגם ההוכחה מפסחים קטו, ב דחי בתוס' (עירובין: וז"ל: מכאן אר"ת דמותר לנשים לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות, ועוד הביא רא"י דאמר רב יוסף בפרק החובל (ב"ק פז, א) מעיקרא מאן דאמר לי הלכה כרי יהודה עבדינא יומא טבא לרבנן דלא מפקדינא ועבדינא כו' ואם במקום שפטור ועושה אסור לברך אם כן אמאי קאמר דהוה עביד יומא טבא והלא מפסיד כל הברכות של כל המצוות, וק' ברכות שבכל יום. ולא חשיב ברכה לבטלה כיון שמברך על המצוה שעושה אע"פ שפטור. ומיהו אין רא"י מסומא לאשה דסומא מיחייב דרבנן ומ"מ הי' שמח רב יוסף משום דמדאורייתא לא מיפקד ועביד, כדמוכח קצת בערכי פסחים (קטו, ב) דקאמר סומא פטור מלומר אגדתא ופריך מרב יוסף. ומרב ששת שהיו אומרים הגדה ומוציאין בני ביתם ומשני דקסבר מצה בזמן הזה דרבנן, משמע דמחייב מהרבנן ולכן היו יכולים להוציא אחרים. ומיהו יש לדחות דאפי' רשות יכול להוציא כר חיובא דרבנן, כמו קטן דמברך לאביו בפרק מי שמתו (ברכות כ, ב) ועולה למנין ז' (מגילה כד, א) ומוציא אחרים ידי מגילה לר' יהודה כדאמר במסכת מגילה (יט, ב). אבל יש לדקדק בפרק הקורא עומד (מגילה כד, א) ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע, משמע הא ראה אע"ג דהשתא נסתמא פורס על שמע, אע"ג דלר' יהודה סומא פטור מכל המצות אלא ודאי מיחייב מדרבנן ויכול לומר קדשנו במצותיו וצונו כיון דמחייב מדרבנן וכו'.

שם: ר"ה שם: שם הוא ע"ד הג"ל בתוס' עירובין שבפיענוח הקודם. שם: וראה ריטב"א קידושין לא, א: וז"ל (בתירוץ קושית התוס' (שבפיענוחים הקודמים) מפורס על שמע): ויש דוחין דלעולם סומא פטור מן המצות אפי' מדרבנן וההיא דמגילה לאו בסומא הוא שנויי

שם: וראה בכורי יעקב שם סק"ב: וז"ל (לאחר שמביא דברי הט"ז, מחה"ש ופמ"ג):... אלא שכבר כתבי שם דאתרוג לאכילה יש לאסור מטעם מוקצה דהכנה אפילו קודם נטילה, אכן דוקא ב"ט ושבת, אבל באחד משאר הימים מותר לאכול האתרוג אם יחדו למצוה ועדיין לא

יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא", והחידוש שבדבר:

החידוש דהאי יומא, שישראל נתקדשו בקדושת הגוף ונעשה הגדר של חפצא מחמת ציווי הקב"ה, גרם שאפילו כשסומא, כגון ר' יוסף, לומד תורה נפעל עי"ז "ונתרוממתי שינוי בחפצא, וכן כשמקיים מצוות, למרות שאינו מצווה, זה פועל בהחפצא, מכיון שלאחר מ"ת זהו מעשה מצוה⁶⁵.

יא. אבל אי"ז מרווח: מכיון שהגדר דחפצא שפועלים הרי הוא סו"ם מצד ציווי הקב"ה, הרי לכאורה מסתבר שבלימוד התורה וקיום המצוות של מצווה ועושה הגדר וחלות החפצא הוא מרובה וחזק יותר מאשר באינו מצווה ועושה⁶⁶, וממאמר ר"י משמע שרוצה להפליא ולהגדיל לימוד התורה (וקיום המצוות) שלו — בשייכות להחפצא — לא שגם הוא יכול לפעול זה (אם כי לא בשלימות).

גם הקושיא דלעיל (סוף סעיף ט) אינה מתורצת לגמרי: אפילו אם מאמר ר"י "אי לאו האי יומא דקא גרים" שייך לזה שהיי סומא, עדיין יש להקשות: ר"י הרי לא היי הסומא הראשון בין התנאים והאמוראים (וכמו שמצינו שגם בבא בן בוטא היי סומא⁶⁷) — א"כ למה לא מצינו שתנא או אמורא (סומא) הקודם לר"י יאמר "אי לאו האי יומא" (אע"פ שיש לתרץ (בדוחק), שהם סברו כרבנן שסומא חייב במצוות).

יב. והביאור:

רב יוסף היי סיני⁶⁸, "קרי רב יוסף אנפשיי ורב תבואות בכח שור⁶⁹ ש"משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני⁷⁰, ולכן שלחו מתמן "סיני עדיף דאמר מר הכל צריכין למרי חטיא⁶⁸ ומינוהו לראש ישיבה וכו'. ולכן להדיעה שסומא פטור מן המצוות (שזה היי אצל ר"י בגדר ספק כנ"ל) אמר ר"י "אי לאו האי יומא דקא גרים":

"מכיון שמציאותו היי "סיני", הרי אע"פ שמחמת שהוא אינו מצווה ועושה, מסתבר שמצ"ע אינו פועל (כל כך בחלות וגדר חפצא כמצווה ועושה, אבל מכיון ש"הכל צריכין למרי חטיא" — הכל היו צריכין לתורתו ונהגו לפי פסקיו והוראותיו, כולל גם אלו שהיו בגדר מצווה ופעולות המצוה שלהם היתה באופן דשינוי החפצא בשלימות — נפעל עי"ז "ונתרוממתי" ושינוי החפצא בשלימות גם בר"י [משא"כ בבבא בן בוטא (או בתנאים ואמוראים אחרים לפני רב יוסף) לא מצינו שהיי הסיני של דורו, או "הכל צריכין למרי חטיא"⁷¹].

ולכן דוקא ר"י אמר "אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא", כי דוקא החידוש דהאי יומא — שחידש את גדר החפצא דמצוות (או עבירות) בעולם — גרם שר' יוסף (אפילו אם לא היי מצווה, אבל כיון שהיי הסיני שבדורו) יגיע ל"ונתרוממתי", לתכלית השלימות של שינוי החפצא.

קדושין (לא, א) ד"ה ויש דוחין דלעולם. (65) וכן משמע לכאורה מדברי ר"י בב"ק מריש הו"א מאן דאמר כו' דלא מפקדינא וקא עבדינא מצות" דאת"ל דאי"ז מצוה כלל היאך ס"ד דגדול אינו מצווה ועושה, וכ"מ גם ממ"ש "דכי מפקדינא אית לי אגרא טפיי". וראה לשון הר"ן ר"ה שם (הובא בב"י אר"ח סי"ו. סתקפ"ט) בהראי' לדברי ר"ת דנשים מברכות כמ"ע שהז"ג "מדאמר כו' גדול המצווה ועושה כו' דמדקאמר גדול אלמא למי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר. הלכך בכלל מצוה הן". ובהמשך לשונו שם (בנשים) "דכיון שהאנשים נצטוו ואף הן נוטלות שכר". וראה לשון אדה"ז בשו"ע שם סי"ו. (66) ראה שו"ת הצ"צ אר"ח ס"ג אות י"ד "ל"ד לנטילת לולב שהאשה נוטלת שלא נתקיים שום מצוה גמורה עי"ז". (67) ב"ב ד, דע"א. (68) ברכות סד, א. הוריות בסופה. (69) סנהדרין מב, א. ראה תוד"ה ורב תבואות שם. (70) פרש"י הוריות שם. (71) אף שהי' דיין (ראה סדר הדורות בערכו).

לברך על כל מצות שהן פטורים מהן אם עושין המצות כתיקונן בענין שהאנשים יכולים לברך עליהם כו'. הערה 66: ראה שו"ת הצ"צ אר"ח ס"ג או"י יו"ד: נעתק כפיענוח להערה 57. הערה 69: ראה תוד"ה ורב תבואות שם: וז"ל: משום דיוסף איקרי בכור שור דכתיב (ברכה לג, יז) בכור שורו הדר לו, ובעל שמועות הוא בעל חטין כדאמר הכל צריכין למרי חטיא, ואמרינן בשלהי הוריות דרב יוסף סיני. הערה 71: ראה סדר הדורות בערכו: וז"ל: ...ובנדרים (סו, ב) ס"פ רבי אליעזר שהי' דיין כו'.

דסומא אפי' משאר מצוות פטור, ופוחח ונסתמה נמי אינו פורס על שמע שאינו מחויב בדבר שיוציא לאחרים, אלא מתני' באדם כריא שישב כל ימיו בכית אפל ולא ראה אורות מימיו דאע"ג דחייב בשאר מצוות מפטר מהר כיון שלא נהנה מהם, וכו'. (וע"ש עוד שדוחה פירוש זה). הערה 65: וראה לשון אדה"ז בשו"ע שם סי"ז: וז"ל: ומ"מ אפי' נקבות וודאים וכן עבדים אם ירצו להתעטף בציצית ולברך הרשות בידן כמו שנוהגין בשאר מצוות עשה שהז"ג ויכולין לומר וצונו להתעטף בציצית אע"פ שהן אינן מצווין מפני שהאנשים מצווים על כך וגם הן כשמקיימין מצוות שהם פטורים מהם אעפ"י שאין להם שכר גדול כמצווה ועושה מ"מ קצת שכר יש להם לכן יכולות הן

נספחים

כי הפעולה אינה אלא בהגברא ואינה פועלת בעניני העולם שהם יהיו חפצא דקדושה, כנ"ל. דוקא מחמת "האי יומא", כשנתחדש ציווי הקב"ה על תומ"צ, נפעל "יוסף" הוספה (ושינוי שהעולם אינו נשאר "בשוקא" — פעולת ההוספה דלימוד התורה וקיום המצות אינה רק בהגברא (וה"שוקא" נשאר כמקודם), אלא שמציאות ה"שוקא" מתהפך לחפצא דמצוה, למקום קדוש וכו'. [וראה ג"כ לקו"ש ח"ח ע' 263 ואילך].

לכללות הסימן — ראה גם לקו"ש חט"ו שיחה ב' לפ' תולדות סעיף ד'. ח"כ ע' 203 ואילך.

להערה 3: וראה פירש"י שם — י"ל בכוונת הציון: אמירת "ועתה גו'" — והייתם לי סגולה גו'" היתה בב' סיון (שבת פ"ו סע"ב ואילך. שו"ע אדה"ז סו"ס תצ"ד), כמה ימים לפני מ"ת. וע"ז מתרץ, שפירש"י ש"אם עתה תקבלו כו'" — "והייתם לי סגולה" אח"כ, במ"ת.

להערה 12 (והערה 64) בענין איסורי ומצות דרבנן שהם רק על הגברא כו': כן הובא בכ"מ. וראה הנסמן בנספחים לחידושים וביאורים בש"ס שבפנים ההערה. לקו"ש חכ"א ע' 4-193 חכ"ב ע' 105 ואילך. ועוד. — ובכ"מ מבוארים גדרי חפצא בנוגע לענינים דרבנן, ראה לדוגמא: בענין נרות חנוכה (לקו"ש ח"כ ע' 208 ואילך), קריאת המגילה וזמנה (לקו"ש חכ"א ע' 199 ואילך; לקמן סימן (יב). ועוד. וראה ג"כ חידושים וביאורים בש"ס ח"א ס"י כ"א בענין בר מצרא, ועוד. ואכ"מ.

להערה 16: ועיין תניא פל"ז — י"ל שהכוונה בזה היא להוכיח שבכל המצות והעבירות, גם באלו שלכאורה שייכות הן רק להגברא — יש חלות ושינוי גם בהחפצא, ורא"י לזה: א) ממ"ש אדה"ז בתניא גם "ומעות הצדקה שאינן גזל", דלכאורה מספיקה הדוגמא מאתרוג (שאינו ערלה) והדוגמא מצדקה מיותרת. אלא שאדה"ז ר"ל שגם בעבירות (ומצות) שאינן שייכות להחפצא, כגון גזל, שלמרות שהגזלן עבר עבירה — אין המעות חפצא של עבירה שנאמר שמעות מתועבות הן — מ"מ יש בהם ג"כ ענין (מסויים) של חפצא דעבירה, שמטעם זה הן מג' קליפות הטמאות. ולכן הוסיף אדה"ז דוגמא זו — להדגיש שכן הוא בכל המצות כולן (אבל ראה ליקוט פירושים לתניא שם סעיפים י"א — י"ב). ב) ממה שמדמה בההגהה "כל מצוה הבאה בעבירה" לאתרוג דערלה, דלכאורה מצוה הבאה בעבירה הוא ענין שבהגברא שהוא עבר עבירה, אבל החפצא מצר עצמה אין בה שום איסור כלל ואינו דומה כלל לאתרוג דערלה. ומוכח כנ"ל — שע"י מעשה העבירה ישנה חלות דעבירה גם על החפצא (ראה לקח טוב וכו' דלקמן). (ומובן שאין סתירה להנ"ל — בנוגע לגזל — מירושלמי שבת פ"ג ה"ג. וראה שם במפרשים. ושקו"ט בזה באחרונים. וראה

סימן א: הקטר חלבים ואברים

מתוך מכתב והערות לספר "מנחת שמואל" להרב שמואל יאלוב ז"ל (תשכ"ו), נדפס בלקוטי שיחות חלק ז' ע' 210 ואילך.

סימן ב: נר ביתו

משיחות י"ט כסלו, ש"פ וישב וש"פ מקץ תשל"ו. נדפסו בלקו"ש חט"ו שיחה ב' לחנוכה.

להערה 6 ראה לקמן סימן ל"א בהנסמן להערה 25. להערה 24 בשוה"ג בפירוש "אין לו מה יאכל" ראה לקו"ש ח"ז ע' 391 הערה 36 ובביאורים לפרקי אבות ע' 315 הערה 56.

להערה 27 בסופה: בירושלמי שבת פ"א ה"ב כו' ראה לקו"ש ח"ד ע' 21 ובהערה 3, ולקו"ש ח"ז ע' 358.

סימן ג: קיום המצות לפני מ"ת ולאחריו

משיחת אחרון של פסח ויום ב' דחגה"ש תשל"ו. נדפסה בלקו"ש חט"ז שיחה ג' לפ' יתרו.

ושם בין סעיף ב' לסעיף ג' שלפנינו (ששם — הוא סעיף ד', והבא להלן כאן — סעיף ג') — (בתרגום חפשי):

עוד כמה דיוקים במאמר ר' יוסף:

(א) למה אמר "כמה יוסף איכא" ולא סתם "כמה אינשי" — מה נוגע כאן (במעלתו של ר' יוסף) השם יוסף, וכמו שרש"י מדגיש "הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף"?

(ב) מהי כוונתו בהוספת תיבת "בשוקא" ולא סתם "כמה יוסף איכא"?

אין לומר שרצונו להדגיש בזה את השינוי בינו ל"כמה יוסף" שהם נמצאים "בשוקא" ולא בבית המדרש שם נמצא ר"י — כי זה מובן גם בלי תיבת "בשוקא": אי לאו (מתן) תורה הרי בכלל לא הי' ביהמ"ד, והי' בכל מקום הפכו של ביהמ"ד — שוקא.

ושם סעיף ו' (בין סעיף ד' לסעיף ה' שלפנינו):

וזהו פירוש דברי ר"י "אי לאו האי יומא" דמ"ת ג"כ היו לומדים תורה ומקיימים מצוות, כנ"ל; שכללות ענין התומ"צ הוא "יוסף" [ובהערה שם: וברע"ק ובר"נ (ראה לעיל הערה 9 (לפנינו: הערה 8)) גם בהיותם "בשוק" (לולא תורתם) — צנוע ומעלי (רע"ק — כתובות ס"ב ב'), יראת חטאו (ר"נ — שלהי סוטה. וראה שבת קנ"ו ב')] — הוספה דקדושה על ענין העולם מצ"ע, אבל ה"כמה יוסף" פעולת ההוספה דתומ"צ לפני מ"ת הוא באופן שהעולם הוא "בשוקא" — הוא נשאר שוק כמו קודם הלימוד והקיום, רשות הרבים כמו שהי' לפני קיום המצוות.

הגש"פ עם . . ביאורים (קה"ת תשל"ט) ע' תצ"ט הערה
"מחצית השקל".
בענין זה יתנו — ראה לקמן סימן ל"ו מקום המזבח,
— הערה 47.

לאות ג' "ומזה יתנו נלמד דין . . מציאות של מתה"ש
מטבע של מתה"ש כו' —
להעיר מס' בית יעקב למהר"י בירב על הרמב"ם שכ'
ע"ד הרמב"ם ואינו נותנו כו' "כתב בירושלמי פ"ק
דשקלים אמר רב אמי כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה
מתחת כסא הכבוד שלו והראה לו למשה ואמר לו זה
יתנו, כזה יתנו", ועי' בית אהרן (צוקרמן) תשד"מ דף
שנ"א.

סימן ה: צום הרביעי

משיחות ש"פ שלח וש"פ חוקת תשל"ז. נדפסו
בלקו"ש ח"י"ח שיחת י"ב — י"ג תמוז (הערות 10 — 9
ושוה"ג שם).

סימן ו: בענין התשובה

ח"א — מתשובה מיום ט"ז אדר תשי"א. נדפסה
בלקו"ש ח"ו ע' 328. (וכן בליקוט פירושים לתניא פ"א ע'
ל"ב).
ח"ב — משיחות חורף תשכ"ט. נדפסו בלקו"ש ח"י"ג
ע' 185 ואילך.
(וכן בליקוטי ביאורים לתניא ח"ב ע' ס"ח ואילך).

*

בענין אי תשובה היא מ"ע — ראה ג"כ חידושים
וביאורים בש"ס ח"א סי' י"ח. לקו"ש ח"י"ז ע' 210 הע'
40. ועוד.

בענין חיוב התשובה ביוה"כ — ראה לקו"ש ח"ד ס"ע
1152 ואילך ובהערה 14. ח"י"ז ע' 182 הערה 3. ובארוכה
— לקו"ש ליקוט יום הכיפורים ה' תשמ"ה. (וראה שם
הערה 14). רשע קל, חמור: ע"ד סנהדרין מ"ז א'.
בענין וידוי אי הוי חלק מהתשובה עצמה — ראה ג"כ
לקו"ש ח"י"ז שיחה ג' לפ' אחרי סעיף ה'—ז, והערה 50.
(לקו"ש ח"ב ע' 381 הערה 10).

בענין וידוי — ראה לקו"ש ח"ב הנ"ל. חידושים
וביאורים בש"ס ח"א סי' י"ח סוף ס"ב. ח"י"ז ע' 194 ס"ב
והערה 12. לקו"ש (השבועי) בחוקותי תשד"מ סעיף יוד.
לקו"ש ליקוט יום הכיפורים ה'תשמ"ה הערה 37.
בענין בקשת מחילה — ראה שם סעיפים ב', ט'
והערות.

בענין השבת הגזילה וריצוי חברו — ראה לקו"ש ח"ג
שיחה לפ' נח סעיף ח'. ח"י"ז ע' 189 הערה 67. ע' 198
הערה 36. ליקוטי ביאורים לתניא ח"ב (סוף) ע' נ"ד ואילך.

ג"כ ליקוטי ביאורים לתניא (מהרר"י שיחי קארף) ח"ב ע'
שנ"א"ב). — וראה לקו"ש ח"י"ב ע' 200 ואילך.
להערה שם: בית האוצר מערכת א' כלל קכ"ד —
לכאו' זהו טה"ד, כי בכלל קכ"ד לא נמצא לכאורה דבר
השייך לנדון הערה זו, ע"ש וצ"ל: "כלל כ"ד". דשם
שקו"ט בנדון העושה עבירה באונס, דרחמנא פטרי', אם
הא דרחמנא פטרי' אינו אלא להגברא, אבל עצם המעשה
עבירה הוא (והוה "דבר שתיעבתי לך"), או שגם עצם
המעשה לא חשיבה עבירה. ובהמשך דבריו דעתו נוטה
לסברא הא', וזה מתאים להמבואר בפנים ובהערה שע"י
מתן תורה נפעל שעבירה (ומצוה) יפעלו (גם) בהחפצא,
שהדבר יהי' מתועב כו'.

לשוה"ג שם: ראה שם פל"ד. לקו"ש ח"י"ב ע' 135 —
בכוונת ציונים אלו י"ל — בהמשך להנ"ל בנוגע למ"ש
כתניא פל"ז בענין עבירות שגם כשהעבירה היא (עיקרה)
בהגברא יש בה ענין של חפצא — מוכיח כאן בנוגע לצד
החיובי, מצות, שלמרות שלכאורה אין שינוי בהחפצא,
מ"מ יש בזה ג"כ ענין של חפצא.
להערה הנ"ל בסופה — ראה לקו"ש ח"כ ע' 140
הערה 27.

בס"ח בפנים: בר"ח ה' ציווי הקב"ה על עשיית
ואכילת הפסח וכו': ראה הגש"פ עם . . ביאורים (קה"ת
תשל"ט) ע' ת"צ.

להערה 37 — ראה לקו"ש ליקוט פ' זכור — פורים
תשד"מ הערה 11.

לשוה"ג הב' בהערה 41: ולהעיר שמצינו כמה דיעות
בזמן התחלת איסור אכילת מצה בערב פסח וכו' —
לכאו' הכוונה בזה שלא לכל הדעות והטעמים שייך הפי'
שבפנים ההערה.

להערה 46 — ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 73 (סעיף ט').

סימן ד: מחצית השקל

משיחות פ' שקלים, פ' זכור, פ' פרה תשל"ג. נדפסו
בלקו"ש ח"ט"ז שיחה א' לפ' תשא (סעיפים ב' — ד').
להערה 20 — י"ל בכוונת הדברים: להר"ן קרוכ יותר
לבאר מחלוקת רב ושמואל, כפנים ההערה. כי לרב,
דאמר שפרשת שקלים היא צו את בניי, משמע מלשון
הר"ן שמפרש שמשם למדין עיקר המצוה דשקלים (אלא
שלמדין גם פרט נוסף — להביא הקרבנות מתרומה
חדשה וכו'), ולשמואל דאמר כי תשא ההדגשה היא על
כל ג' התרומות (שרק אחת מהן היא של מזבח);
משא"כ לרש"י משמע שבין לרב ובין לשמואל
ההדגשה היא על הקרבנות. שכתירוץ ר' טבי לרב משמע
שלמדין מצו את בניי גוי' (לא את עיקר המצוה דשקלים,
אלא) רק הפרט דמיייתנין שקלים באדר, ולשמואל —
עיקר ההדגשה היא על תרומת המזבח.
לס"ב. בדעת הרמב"ם בגדר מחצית השקל — ראה